

HÖLÖ MÖRKÖ HEMBYGDSFÖRENING

Kyrskolan • 153 92 Hölö • Telefon. 08-551 571 60 (telefonsvarare) • PG. 82 65 18-3

ÅRSKRÖNIKA

1994

Krönikan ingår i 1994 års medlemsavgift

2:dra upplagan

Omslagsbilden

Textilkonstnären Agneta Flock i Täby
(inte att förväxla med vår egen medlem Agneta Flock,
sommarboende på Mörkö) har välvilligt låtit oss låna
den vackra silhuetten av väverskan i arbete, att pryda årets krönika med.
Agneta Flock som arbetar med gobelängvävnad och pappersklipp, m.m.
är en varm och kunnig vän till handarbete och vävnad.
Just den här bilden, som också finns på de kort, som vi har till försäljning,
var kampanjaffisch till utställningen "Sverige väver",
som lockade oss i höstas till "gränslös" vävning.
Hölös båda vävstugor deltog med öppet hus
och provvävning för dom som så önskade.
Föreningar, vävstugor, kurser, skolor och terapier över hela landet
deltog i kampanjen.
Hembygdsföreningens vävstuga har under året varit mycket aktiv.
Vi har bland annat vävt mattor, ripslöpare, plädar,
drälldukar, Hölö- och Mörkölöpare,
ett bevis så gott som något på att vävstugan behövs.
Vi trivs och vi skapar och har god gemenskap.
Vi hoppas på fortsatt god förståelse och ekonomiska möjligheter
för att kunna fortsätta verksamheten.

Karin.

Obs! Såväl vid årsmötet som under andra aktiviteter
har vi försäljning av vykort med motiv från bygden à 3 kr/st.
Det finns även ett antal gamla årskrönikor till salu.

Till medlemmarna. Vid inbetalning av årsavgiften var vänlig skriv namn, personnummer,
samt rätt postnummer, annars uppstår problem. **Tack på förhand.**

HÖLÖ MÖRKÖ HEMBYGDSFÖRENING

Innehållsförteckning :

Sida	
1	Styrelsen
2	Lustigtorp
4	De första handgreppen vid olycksfall
6	Bänkelning Mörkö kyrka
8	En resa i tiden
9	Torpgrund
10	Brännvinsbränneri
11	Den långa vägen
12	Höstbyken
14	Gerdas fritidsresor
15,28	Bilder fr verksamhetsåret 1994
16	Vargvaktarna
17	Julfest
18	Hästmarknad
20	Strömmingsfiske
21	Stockholm
22	Hästfordon
24	Efterlysning
25	Skolfoto 1916
26	Minnesruna
27	Verksamhetsberättelse
29	Föreningens ekonomi

Redaktionen : Karin Davidsson, Gudrun Andersson, Gunilla Follin, Alfons Davidsson och Ankie Schipper.

Rastrering och tryck :
Kom - Tryck i Södertälje.

Styrelsen har under 1994 haft följande sammansättning :

Ordförande	Einar Ericsson
Vice ordf.	Carl Erik Jonsson
Sekreterare	Ankie Schipper
Kassör	Walter Andersson

Övriga ordinarie ledamöter :

Karin Davidsson
Alfons Davidsson
Torsten Eriksson
Gunilla Follin
Faye Heinonen

Suppleanter :

Vera Gustavsson
Ansa Borin
Ebon Johansson
Lena Kraft
Louise Thor
Gudrun Andersson
Hugo Kimsjö
Maj Peterson

Valberedning :

Gun Andersson
Karl Erik Johansson
Margareta Björklund

Revisorer :

Lars Ericsson
Bertil Gustafsson

Beträffande ekonomin hänvisas till separat redogörelse samt revisionsberättelse.

Gruppernas sammankallande :

<i>Torp:</i>	Carl Erik Jonsson
<i>Fortid:</i>	Einar Ericsson
<i>Utställning:</i>	Louise Thor
<i>Arkiv:</i>	Gunilla Follin
<i>Dokumentering:</i>	Alfons Davidsson
	och Torsten Eriksson
<i>Matrikel:</i>	Walter Andersson
	Gun Andersson
	Gudrun Andersson

Med föreningen har hållits ett möte (årsmöte) och ett öppet hus samt 10 st. styrelsesammanträden.

Vid årets slut hade föreningen 541 medlemmar, fördelade på 271 hushåll.

Styrelsen

Lustigtorp

Båtsmanstorp nr 106

Lustigtorp i dag.

Foto : Raoul Kring

Det är en söndagsmorgon om vårvintern i början av 30-talet. Det första jag hör är mormors slamrande med spisingarna i köket. Jag ligger i den stora utdragssoffan i finrummet, där jag föddes för inte så många år sedan. Ovanför sängen hänger två stora inramade och glasade fotografier av mamma när hon var flicka och av morbror som var präst. Vid norra väggen står orgeln, som jag kan spela "Gubben Noak" på. Mitt på golvet står det runda ekbordet med en glasskål och kristallapparaten, som är ny för i år. I går kväll la vi hörlurarna i skålen och vi kunde alla lyssna till musiken.

Det är frostrosor på fönstren. Solen gnistrar i dem och jag skulle helst vilja springa ut och fortsätta med snögrottan. Men morfar ska ha söndagsskola i köket och jag har bett att få slippa vara med. Morfar försöker inte övertala mig. Jag tror han förstår. Jag känner mig lite blyg för mörkobarnen. Och de kanske skulle vara lite blyga för mig också. I vanliga fall brukar söndagsskolan hålla till här inne i rummet, där orgeln står. Jag undrar hur han förklarar att de ska sitta i köket. Antagligen vet alla att jag gömmer mig här.

Mormor kommer in med mjölkchoklad och vetebullar och spritsar. I stan är det alltid Konsums K-limpa med margarin och choklad kokt på vatten. Även på söndagar.

Barns höga, ljusa röster hörs från köket. Morfars mumlande. De sjunger "Trygga rekan..." och mormor sjunger med i sin falska diskant. Jag går upp en stund och sitter och petar med kristallapparaten, men får inte in något.

Vi levde två liv. Ett i Stockholm. Ett på Mörkö. Vi var inga vanliga sommargäster. Mamma hade barndomsvänner i var och varannan stuga. Jag var till och med född här, framdragen av ackuschörskan i Grönbrink, som hade gått på skaren över åkrarna, när hon fått budet.

Ibland kände jag mig som en riktig mörköbo. Det var när Erik Gustavsson stannade till med mjölk bilen i Hornstull och jag klättrade upp till honom i förarsätet och han frågade hur jag hade det med flickorna. Det var när man kom med tåget till Hölö och Hjalmar Johansson högtidligt tog i hand och önskade välkommen innan han tog betalt för bussresan.

Men väl framme vid Lustigtorp blev man stockholmspojken på sommarlov. Som gick och badade. Som metade abborre. Som åkte höllass. Som lärde sig åka cykel. Hade jag varit lite djärvare och de äldre lite klokare hade jag väl kunnat få lekkamrater.

Jag var uppe vid Berga några gånger - den sedermera riksbekanta Radiogården - och träffade Lars-Erik och hans lillasyster Eva-Britta. Jag minns aldrig att vi lekte. Vi gick mest omkring och tittade på gården och djuren och maskinerna och de skröt nog en smula inför skomakarns barnbarn.

Siv och Gullan var två tjejer som kom cyklande ibland. De var lite äldre och de kramade och lyfte och daltade med mig. Jag tyckte det var avskyvärt. Numera tycker jag det är jättetrevligt att bli omkramad av Gullan när vi möts om våarna. Hon och hennes Gunnar är mina nära grannar i Långstorp.

Pojkarna Bonde, Jan och Peder, spelade fotboll med sina kompisar på en åker uppe vid Hörningsholm. Jag stod och hängde på cykeln och hoppades att de skulle be mig vara med. De såg mig inte ens och tur var väl det. Jag var en urusel fotbollsspelare.

Tord Ahlgren, som numera bor med delar av sin stora familj vid Björkarö, är min kusin. Liksom jag tillbringade han alla sin barndoms somrar på Lustigtorp.

Han är åtta år yngre, men han minns mera om människor och händelser än jag. Han är helt enkelt mera mörköbo.

När vi två gamla män sitter och talar om vår barndom för mer än ett halvt sekel sedan vaknar minne efter minne.

Vi cyklade till Idala och hämtade posten och delade ut till grannarna. Södermanlands Nyheter till Långstorp, Folket i Bild till Nilsborg, Svenska Morgonbladet till Lustigtorp. Korslöt hade visst ingen tidning.

En gång om sommaren var det stortvätt. En gubbe från ålderdomshemmet kom och sågade upp bykveden. Gerda kom upp från Tengby för att hjälpa till.

Hon var så liten, Gerda, sned i kroppen och puckelryggig, men hon var snabb som en vessla.

Det hade hänt en gång i hennes ungdom, berättade hon för Tord. Plötsligt knäckte det till i ryggen och så började puckeln växa ut.

Antagligen en följd av tuberkulos, förmodar Tord, som är läkare.

Farbror Herman i Nilsborg var en av mina få vänner. Jag gick till honom med matlåda, när han som AK-arbetare knackade sten till

vägen uppe i Brinkerna, inte långt från Norra Skolan, den som nu är bygdegården. Jag var med honom i skogen hela vintern och åkte på timmerlasset. Han lät mig rida på hästen som han lånat i Hammarby.

De fick en dotter, Elin och han. Elisabeth hette hon och hon var det vackraste jag sett. Vi lekte en vecka tillsammans i april 1930, men sen såg jag henne aldrig mer. Det står ett vitt kors på Mörkö kyrkogård. Herman övervann nog aldrig sorgen.

På lördagarna gick vi och mötte pappa som steg av bussen vid Aspbacken. Det gick fortare att gå därifrån än att åka hela vägen runt. Jag tog hans väska på pakethållaren.

Strax därefter kom morbror Sture, Tords pappa. Han hade cyklat hela vägen från Åhlén & Holm vid Skanstull.

Efter middagen spelade vi fotboll ute vid vägen med de två gamla grindstolparna av sten som mål. När helgmålsringningen började tog vi en stunds paus och lyssnade. Inte för att vi var religiösa, men det kändes på något sätt oändligt andaktsfullt. Så blev det tyst. Vi väntade på efterklämtningarna. Tre gånger tre slag. När den sista tonat ut var det helg. Och kulan var i luften igen.

Thorleif Hellbom

Vad är detta ?

Material:
Järn

Plattorna är släta.

"Prylen" består av 2 delar, hopfogade med skruv o mutter.

Hör av dig till redaktionen om du vet något!

Gunilla

De första handgreppen vid olycksfall.

Blödning ur mindre blodkärl, hvilken vanligast förekommer, stannar nära nog av sig sjelf. Framkommer mörkrödt blod, som flytter jemt och ymnigt, är en större blodåder skadad. Först blottas såret och alla tryckande kläder och band aflägsnas. Den blödande lemman bringas i höjd läge. Rent linne anskaffas, vikes flerdubbelt och pålägges, härefter en duk eller binda ombindes någorlunda hårdt. Sprutar högrödt blod fram stötvis, så är en pulsåder skadad. Sedan man blottad såret, söker man med fingret eller annat föremål, hoptrycker det blödande kärlet. Fortfar blödningen ändå, är fara för handen. Då skall man, om möjligt, söka pulsåderen upp mellan såret och hjertat och åtbinda henne mot en liten käpp eller något annat hårdt föremål, ett sådant ställe är på öfverarmens insida, ett annat på lårets insida. Vid kritiska fall får man ej länge se sig om efter hjälpmedel, utan tillgripa det som är närmast till hands. s.k. Blodstillande medel, spindelväf, fnöske, o.d. böra ej användas. Såväl derigenom som genom orent linne förderivas ofta såren och blodförgiftning åstadkommes. När blödningen stannat, förbindes såret med rent linne.

Vid bitning af ormar eller galna hundar det af vigt, att det i såret ingjutna gifter hindrar att sprida sig i blodmassan. Derföre ombindes lemman något hårdt ofvan om såret. Derefter suges giftet ur såret med munnen, om man ej har såriga läppar. Man kan och förstöra giftet genom att bränna såret genom en glödgad nål eller strumpsticka eller med en syra. Blödningen hämmas ej, utan tvärtom snarare. Hunden i fråga hålles i förvar för noggrann i akttagelse, på det ej den bitne må onödigtvis plågas och kureras, i händelse djuret ej är sjukt.

Den benbrutnes plågor lindras, genom att den skadade lemman lägges till rätta på ett fast underlag och ombindes spjelar af hvad slag som helst.

Brännskador äro af olika slag och grader. Märker man t.ex. att kläderna på en kvinna fattar eld gripe man matta, ett täcke eller rock och insvepe henne uti för att qväfva lågan. Derefter öfvergjutes hon med mycket vatten. Vid klädernas aftagande förfare man ytterst varlig och söke ej att spara dem för knif och sax. Hvad som fastnat vid huden afrifves

ej. De brända ställena betäckas med mjukt, rent linne indränkt med olja eller kalkliniment..

Är förbränningen svår, kännes föga smärta, och då är döden ej långt borta.

Förfrysning kan äfven inträffa då kölden ej är synnerligt större. Påträffas en förfrusen, som igenkännes på sin likbleka hy, stela fingrar, öron och näsa är stor försiktighet af nöden. Införandet i varmt rum dödar genast. Först må han behandlas i kallt rum eller ute. Han gnides med snö och baddas med snö och baddas med kallt vatten. Införes sedan i mindre kallt rum, der gnidningen fortfar. Andningsrörelsen eggas genom kittling i halsen o.d. Hjelper ej det, söker man genom armarnes upp och ned åstadkomma en artificiell andhemtning, såsom man äfven förfar med skendoda genom drunkning o.s.v. Slutligen införes den förfrusna i varmt rum och gifves, om han kan svälja, stimulerande medel; starkt kaffe, spirituosa, o.s.v.

Drunkning. En hvar borde kunna simma för att kunna i nödfall rädda sig sjelf och andra. Om ej simkunnig, som råkat i vatten, kan hålla sig flytande, om han håller upp hufvudet, händerna bakåt samt andas in kraftigt samt sparsamt släpper ut luften. Den drunknande hotas antingen att dö genom qväfning eller genom vanmakt. I senare fallet, då ej mycket vatten inkommit i inelfvorna, är återkallande till lif mer möjligt. Personer, som timtals varit i vatten, hafva befunnits skendöde, hvarföre man ej bör strax förlora hoppet. Den ur vattnet upptagne behandlas helst i fria luften, ej genom våldsamt rullning o.d., som i fornda dagar. Munnen och näsan rengöres, tungan framdrages så långt som möjligt. Kroppen lägges framstupa t.ex. på ett bord, med ena armen under hufvudet. De våta kläderna aftages, kroppen värmes genom gnidning med varma handdukar, krus under fötterna. Näsan och svalget kittlas, luktnerven retas med starka nysningsmedel. Märkes ingen andhämtning om en stund, åstadkommer man en konstgjord sådan får ej upphöra med arbetet på flera timmar. Härunder ligger den skendöde på ryggen. Då medvetandet återkommit, gifver man honom starkt kaffe, konjak eller dylikt.

Den kolosförgiftade bör så fort sig göra låter föras ut i friska luften samt der genom retmedel bringas att hämta andan. Man kan t.ex. ge honom kalla och varma duscher ömsevis. Det giftfyllda rummet bör om möjligt öppnas utifrån. Måste det ske inifrån, skall den som öppnar, binda en duk, dränkt i vatten och ättika, för munnen, och fort skynda ur den dödande dunstkretsen.

Har någon fått ett föremål t. ex. ett stycke kött i strupen och hotas med **qväfning**, klämmer man ihop näsborrarna.

1. Mot ömkyla¹. Påstrykning af Collodium² för ömkyla. Bör ej användas i öppna sår, utan innan frostknölarna blifva sår. Collodium fås för några ören på apoteket, men bör hållas väl korkad och ej i närheten af eld.

2. Ett annat. Honung är ett mycket godt medel mot frostsador.

3. Mot sömnlöshet. En bit kamfert³, nedsköljd med litet vatten eller vin, gifver god och hälsosam sömn under natten. Kamferten bör helst intagas en half eller hel timme innan man går till sängs för att kunna värka snart derefter.

4. För öppna kylsår skall följande vara ett godt råd. Man tager 6 ort⁴ draglim⁵, kokar detta i lyckt kärl tillsammans med en jungfru⁶ brännvin under 1 kvarts timme. Häruti upplöses sedan en linneduk, vilken ombindes det skadade stället, och låter det kvarsitta, tills den af sig själf faller bort.

5. Mot tandvärk. Mot detta ofta rätt besvärliga onda, har följande medel med framgång användts, isynnerhet då det onda har sin grund i någon sjuklighet i kropsorganismen eller blodet. Man tager gröna (omogna) enbär, rostar dem i en kaffebrännare, pulvriserar och kokar dem som kaffe och dricker denna dekokt några (3 å 4) koppar dagligen, hvarmed fortfares någon tid. Det må anmärkas att enbärsträdet äger blodrenande egenskaper och är af vikt att hålla sig torr om fötterna (och varm).

6. Bot för kylsår. Tag så mycket färskt smör, som ett ägg är stort, koka det i en jungfru brännvin och smörj ofta på det skadade stället, så läkes kylsårnaden.

¹ förfrysning

² gammaldags vårtmedel

³ hudretande medel med säregen lukt

⁴ Ort (rymdmått) = 1/4 kvarter = 8,2 cl
ort (viktmått) = 4,25 gr

⁵ limdekokt, jämför med dragplåster

⁶ jungfru = 8,2 cl

7. Kisamors giktdekokt. 9 lod⁷ Solanum dulkamara⁸, 6 lod fläderblommor, 4 lod Sennetsblad⁹, 6 lod Trifolium (vattenklöver), 9 lod Tallstrunt¹⁰, 16 lod svarta vinbärsblad, 16 lod pepparrot. Ofvanstående sammankokas med 8 kannor¹¹ vatten, till dess endast hälften är kvar. Men kontrollerar detta lättast, om man först påfyller 4 kannor.....

Här slutar vår uppgift som är avskriven från ett dokument som är i Hembygdsföreningens ägo. Artikeln slutar ju lite hastigt, men det kanske är någon som har ytterligare uppgifter att lämna oss. Uppgifterna är både roliga och sorgliga i sitt slag på sina ställen, men heller inte helt ute.

Vill Du veta mer om gammal läkekonst, har Hembygdsföreningen en bok - "Folklig Läkekonst" i biblioteket för utlåning. Den kan vi rekommendera för den vetgirige.

Smittkoppor

Den tidigaste vaccinationen var den som fr o m 1790-talet utfördes av den engelske läkaren Edward Jenner, som ympade *kokoppor* på människor för att förebygga den svårare sjukdomen smittkoppor.

I Sverige påbörjades sporadiskt vaccinationer i början av 1800-talet. De blev allt vanligare i mitten på samma århundrade.

Kolera

Kolera-amulett av koppar, använd under epidemien 1834. Bars närmast kroppen över bröstgropen.

⁷ lod = 1/32 skålpund = 13,28 gr

⁸ Besksöta

⁹ laxativ

¹⁰ unga skott av tall

¹¹ kannor = 2 stop = 32 jungfrur = 2.617 liter

Bänkdelening Mörkö Kyrka

Plan
Till

Bänkdelening Mörkö Nya kyrkan
gjord år 1789.
för fastslådd 1790

Planen och delningen av bänkarna i just Mörkö kyrka är inte unik. Långt tillbaka hade alla kyrkor en liknande delning för de "själar" som tillhörde församlingen. Att gå i kyrkan var, om inte ett tvång, ett måste och åttlyddes för det mesta. Noga var det med placeringen. Prästen hade god överblick av församlingen då platserna stod tomma och en tillsägelse om "smitning" var inte ovanlig.

I Romerska Grafkoret eller Södra Korskyrkan

Till Höger.

- Bänken no 1 Hennes Nåd Fru Grevinnan
2 Hennes Nåds Jungfrur med flere från Hörningsholm.
3 Björkarö Hustrur.
4 Hörningsholms Handtvärkares Hustrur.
5 Näslands Torpare Hustrur Skantsens och Längenstorp.
6 Torpare Hustrur ifrån Lawreten: Baggenstorp, Nytorp, Kallasvik och Pålsundstorp.
7, 8, 9, 10 Fribänkar för Båtsmanshustrur, Inhyes Qvinnfolk och Allmogen Döttrar.

Till Wänster.

- Bänken no 1 Björkarö Bönder.
2 Hörningsholms Handtvärkare, Snickaren, Hjulmakaren, Smeden, Muraren etc.
3 Näslands Torpare, Skantsen & Längenstorp.
4 Torpare i Lawreten, Baggenstorp Nytorp, Kallasvik och Pålsundet.
5 Hörningsholms Fiskare, Stalldräng, Trädgårdsdrängar m m.

På Stora Gängen Till Höger

- Bänken no 1 Hans Nåd Herr Grefven.
2 Inspektoren m fl ifrån Hörningsholm.
3 Nådiga Grefskapets Lagväges & Stallbetjening.
4 Bönderne i Brunna, Tormsta och Lundby.
5 Wickelby, Ekeby, och Skesa nedra gård.
6 Nora, Skälby.
7 Nökna.
8 Nökna, Tängby.
9 Nygård, Gåsta, Tramsta.
10 Håga, Egelsvik, Hostan.
11 Prestgården, Sörskåra.
12 Tuna, Uggeltorp.
13 Örsta, Skesa Uppgård, Lisstorp.
14 Norrskåra, Lötén, Ericso.
15 Anklora, Ekö, Wreta, Bobacken.
16 Tokvik, Löfhagen, Harburö, Långö.
17 Klubben, Svalhagen, Hornö, Ketsö.
18 Torpare i Brink, Åtorp, Stenhälla, Lugnet.
19 Ängstugan, Borg, Smedstorp, Rossholmen.
20 Busk, Norrängen, Bråten, Måsen.
21 Fagersvik, Turesbo, Grönvik.
22 & 23 Fribänkar för waktkarlarne och Inhyes folk.

På Stora Gången
Till Wänster

- Bänken no   1 Pastors Hustru och Döttrar,
                  2 Orgelnistens Hustru m fl.
                  3 Hörningshoms Ladugårds
                  Pigor.
4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 intages af de Bönders
                  Hustrur och barn som finnas
                  antecknade under samma
                  Nummer till höger.
                  11 Prestgården, Sörskåra.
                  12 Tuna, Uggeltorp.
                  13 Örsta, Skesa Uppgård,
                  Lisstorp.
                  14 Norrkåra, Löten.
15, 16, 17, 18, 19 för Torpare, hustrur och
                  allmogens Pigor.

Norra Korskyrkan
Till Höger.

- Bänken no   1 Berga Bönder.
                  2 Kumla, Hammarby, Eneboda.
                  3 Axvik, Ytterberga,
                  Gullberga.
                  4 Gumsekulla, Barkarboda,
                  Skymte.
                  5 & 6 Båtsmännen Församlingen.
7, 8, 9, 10 Fribänkar för allmogens
                  Söner, Drängar och Inhysets
                  folk.

Till Wänster

- Bänkarne no 1, 2, 3, 4
                  Intages af de Bönders och
                  Torparens hustrur som finnas
                  antecknade under samma
                  Numror på högra sidan.
                  5 & 6 Båtsmäns hustrur.
7, 8, 9, 10 Fribänkar för Allmogens
                  Döttrar, Pigor och Inhysets folk.

Bänkarne under Predikstolen

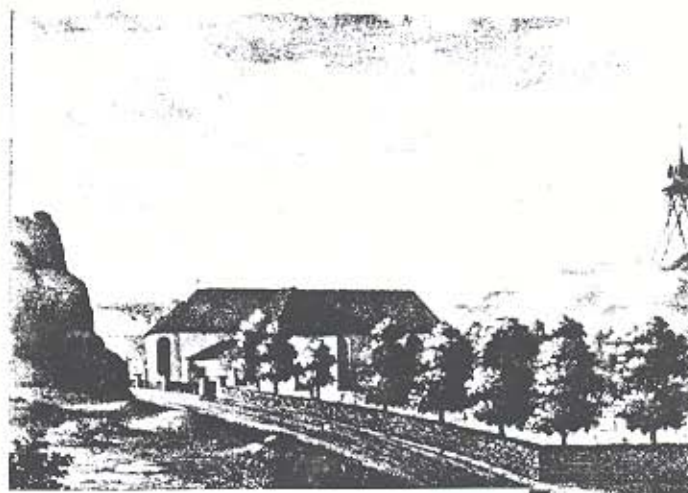
- Bänken no 1 Intages af de mäst ålderstegna
                  Bondeänkor.
                  2 & 3 Skärklararnas hustrur.
                  4 & 5 För Läsebarn som skola beredas
                  till Den Heliga nattvarden.

Denna Bänkdelnings Plan som af Kyrkoherden
Magister Örbom blifvit Församlingens
Patronus till alla delar gillad och bifallen och
kommer för alla tider tjena Sockenfolket till
efterrättelse vid deras Kyrkogång.

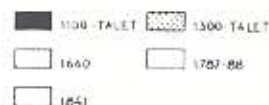
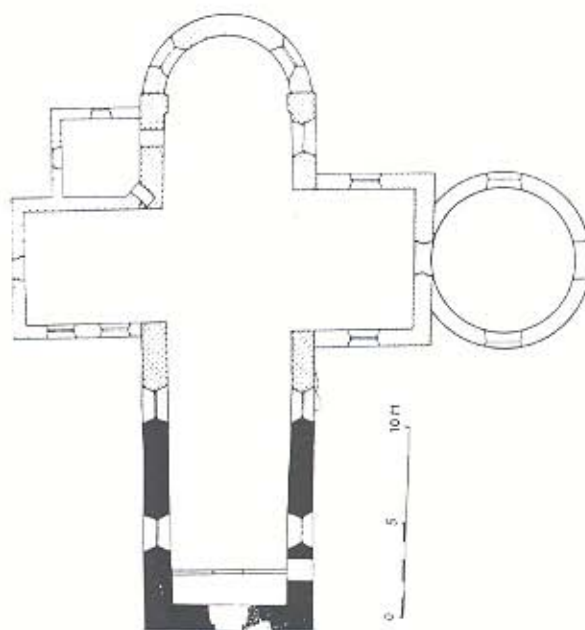
Hörningsholm den 6 Augusti 1790
Nils Bonde

Enligheten med Originalen som vid
Hörningsholm förvaras, intygar
Anders Gustaf Örbom
h. t Pastor in Mörkö

Mörkö Kyrka

Johan Peringskiölds bild av kyrkan från 1685

Gunilla Follin

En resa i tiden.

När du nu läser denna artikel som har 1992 och 1993 årskrönikor som bakgrund, kanske du får dig en tankeställare, blir nyfiken på det som "hände förr". Vi är benägna att oftare falla tillbaka till detta ju äldre vi blir. Som ung tycker du kanske att det är bara "mossiga" individer som håller på med forskning. Vår tid, din och min just nu, kommer att höra till "det var bättre förr".

Jag talar om att jag under min tid som "mullvad" i Hölö-Mörkö Hembygdsförenings lådor och skåp, kommit vårt hembygds-material mer in på livet. Om det nu är riktigt uttryckt eller ej är av mindre vikt tycker jag, men så är det. Böcker, Dokument, Fotosamlingar och Musei-föremål har vi nu registrerat. Välkommen till våra lokaler och forska.

Tillbaka till årskrönikorna och mina inlägg där. Det handlar om våra torp i Hölö och på Mörkö. Du som bor, hyr för sommarboende eller permanent, är du inte nyfiken på vem som tidigare bott i din stugan? I uppställningen här bredvid, finner du första belägg, d v s första boende, ända från 1600-talet. I en del fall ännu längre tillbaka.

Vi som bor på Löten, blev nyfikna på vem som hade bott på gården och hur länge. Vi kunde med hjälp av de mikrofilmer som föreningen har, följa upp alla boende från "start" till oss själva.

I "rakt nedstigande led" fann vi massor av andra uppgifter om gården. Vilka andra som bott där: barn, pigor, drängar, inhyse. Kommentarer av prästen vid husförhör om läskunnighet, gudfruktighet, ofärdighet hos någon, dryckesvana (eller ovana kan man ju kalla det). Koleran och koppornas framfart som skördade liv och mycket mer.

I våra gömmor har vi också protokoll från auktioner, stämmor m m från 1700-talet och framåt, i vissa fall ändå längre tillbaka. Historier och sägner finns upptecknade och det mesta är bundet till de olika gårdarna och torpen i socknen.

Fotosamlingen omfattar både hus och folk från förr till i dag. Vi har mycket att ge dig och det helt gratis.

Att studera vidare på Riks-, Lands-, Slotts- och Krigsarkiv etc, är något som du själv kommer på när våra möjligheter i Hembygds-föreningen inte längre räcker till.

Löten

1642- 1653	Här bodde: Anders Ersson
1690	Johan
1732-1774	Jonas Gudmunsson hstr Christina Nilsdotter
1775-1777	Nils Johansson hstr Christina Nilsdotter
1777-1829	Pehr Andersson hstr 1. Anna Andersdotter 2. Stina Perhsdotter
1830-1839	Erik Nilsson h. Catharina Persdotter
1840-1841	Jonas Jonsson
1842-1867	Carl Oskar Agazzi h. Brita Catharina
1868-1895	And. Gustaf Ersson h. 1. Maria Christ. Nilsdtr. 2. Henrica Charl. Segerström
1901-1921	Nils Ludv. Eriksson h. Anna Regina Andersson
1921-1924	Carl Isak Andersson h. Helfrid Katarina And.son
1924-1929	Larsson
1929-1938	Edvin Gustafsson h. Rut
1938-1942	Karl Sandberg
1942-1948	Erik o Ariel Johansson
1948-1967	Edvin o Adela Eriksson
1968-	Torsten Eriksson

Som vi ser är det några år som fattas. Dessa uppgifter kan vi ta reda på i andra register än de vi redan letat i. Fr om 1924 är uppgifterna tagna på "hörsägen".

Mellan 1911 - 1921 bodde och arbetade 110 personer på Löten. Givetvis inte alla på en gång. Man hade 1-års städsla, så omsättningen på folk var otroligt hög.

Varje 4-års period sysselsatte man ca 20 personer. Nu är vi 2 st. Tala om förvandling.

Väl mött i våra lådor och skåp.

Gunilla Follin

Torpgrund

Hembygdsföreningen presenterar den skylt som vi har för avsikt att sätta upp på de torpplatser där endast grunden, eller fragment av den finns kvar.. Vi vill gärna ha hjälp med montering på platsen och tycker det vore trevligt om "närboende" till dessa platser vill vara med vid skyltens uppsättande. Vi hör av oss när det blir aktuellt.

Gunilla Follin

Torpgrund

Här låg torpet

Norra Dalbrink

mellan åren **1824-1890**

Den siste torparen hette

Anders Andersson

Småbrukare, åt vilka jordägare upplät mark mot dagsverken, kallades torpare.

Under århundraden spelade torparen en huvudroll som arbetskraft i jordbruket.

Vid mitten av 1800-talet, när befolkningen på landsbygden var som störst, fanns det 100.000 torpare i Sverige.

Dagsverksarbetet förbjöds 1943 och därmed försvann begreppet torpare.

Skylten uppsatt av

Hölo-Mörkö

Hembygdsförening

19.....

RIKSANTIKVARDSÄMBLDET

Brännvinsbränneri eller

I Herrans tukt och förmaning

Rubriken kanske inte helt passar in på mitt inlägg, den kunde lika gärna vara:

En mansålder före nykterhetsrörelsen.

Jag vill delge mina efterkommande något mer än bara namnen, födelsedatum på de förfäder som slet ont här i bygden, huvudsakligen inom Mörkö och Hölö socknar. Domböcker och sockenstämmoprotokoll är då en lämplig läsning. Det är inte livets ljusa ögonblick som där redovisas utan nöd, tvister och faderskapsmål. Man vågar väl antaga att spritmissbruket hade sin del däri. Den bästa redogörelse som jag hittills stött på är från grannsocknen Järna 1821 - 1822 och visar hur kyrkan avser att få ordning på sina vilsegångna får, vilka uppträder rusiga.

Bakgrund

Det är alltför långt att redogöra för husbehovsbränningsens reglering och omfattning under senare hälften av 1700-talet. Det var tidigt dock en inkomstkälla för staten och utsatt för olika lagstiftningsåtgärder, exempelvis förbjöds den helt efter missväxtåret 1771 men redan 4 år senare saknades pengar i statskassan och s k kronobrännerier inrättades, vilket inte blev någon succé, eftersom folk på landet visste hur man kringgick denna utgiftspost.

Fr o m år 1800 fick en gård på 1 mantal rätt att husbehovsbränna 50 kannor per år, vilket är detsamma som 130 liter. Större gårdar hade högre "tilldelning" men alla hade det gemensamt att skattesatsen utgick oavsett om gården utnyttjade sin rätt till fullö eller ej. För tillverkning av nyss nämnda 50 kannor åtgick ungefärligen 3 tunnor råg dvs ca 500 liter.

Fylleriet tilltog och vi befinner oss i ett skede 60 år före det nykterhetsrörelsen startar här i Sverige - när kyrkan ser sig tvungen att ingripa, vilket kommer till uttryck i ett sockenstämmoprotokoll för Ytter- o Överjärna den 19 april 1812. Samtidigt utgör protokollet en utmärkt träning för läsare i dåtida språkbruk, med långa meningar, de många kommatecknen samt den flitiga användningen av stor bokstav.

För att inte trötta läsaren, nöjer jag mig med att komplett endast ta med de fyra första punkterna från sockenstämmans möte. Mycket kan förefalla främmande och avlägset, men detta är något som tilldrager sig endast fem generationer före min egen.

6.11.1811 anmälde Ordföranden att ryktet förmält, det skulle i Säby, nära Kyrkan, BrännvinsFörsäljning, til och med på Söndagarna, stundom ske och förevara, hvilket oskick, i Kongl.Författningar strängeligen förbjudidh, vore desutom för Sederna och Gudstjensten i högsta måtto menlight; i följe hvaraf Pastor anhöll, det de rättsinniga bland Hans Åhörare, som en dylik Osed framdeles kunde förspörja, ville det, hos honom eller närmaste Krono Betjenth, til Laga Åtgärds erhållande, anmäla.

Från nästkommande möte den 19.4.1812

1. Skall den, som öfwer-bevises at, af Bränvin och andra starcka drycker, varit öferlastad och rusig, särdeles på Sabbats och Högtidsdagar, eller vid Större Samlingsställen och Krogar, samt under sitt fylleri förorsakar, eller underholler oljud och slagsmål på allmänna vägar och näringsställen, första gången varda derföre varnad af Pastor i dess Hus, i närvaro af några gode Män af Kyrkorådet, eller annars af anseende inom Socknen: skulle åter härigenom den felande och Brotslige icke låta sig rätta eller förbättra, skall han andra gången til Församlingens Fattige erlægga Twå Rd (Riksdaler) Banco; den som tredje gången skulle för dylika förseelser behöfwa tiltal och näpst, skall, i händelse han icke upnådh Tjugu et Års ålder, en Sön- eller Helgedag sitta i Stocken men, deräst han är äldre, böta i detta fall fem Rd Banco, som i Socknens Fattigkassa inflyta.

2. På enahanda sätt vare ock den Närings Idkare, eller annor Person innom Socknen at anse, samma varningsgrader och Böter underkastad den, som under hvad förevänning och sken som hälst, föryttrar Bränvin och starcka drycker, eller låter i sitt Hus Dans och Spel, med kort eller tärningar, under fylleri Eder och hvarjehanda oljud föröfwa.

Den långa vägen.

3. Den Husvärd eller Näringsidkare, som på en åttonde dels Mils afstånd från Kyrkan eller närmare, under Gudstjensten på Högtids eller andra Söndagar föryttrar Bränvin eller starcka drycker, samt såmedelst på mest vanhedrande sätt undergräfwet Grundvalarne för Guds fruktan och goda Seder, skall, härom öfwerbevist, första gången böta Tio, och andra samt tredje resan Tjugo Rd Banco til Socknens Fattige.

4. Föräldrar och Husbönder, som ledde af efterlåtenhet eller egen Vanart, samt genom lastbara Efterdömsler gifva Barn och tjenstefolk tilfällen til lastbara utsväfningar, hemma eller utomhus, äfvensom de ägta Makar, hvilka sins emellan lefva i kif och oenighet, skola, efter skedd kungjörelse från Predikstolen om målets beskaffenhet, å allmän Sockenstämma först derföre tiltalas och varnas; men deräst de icke härigenom förbättras och taga sig til vara, andra resan å enahanda sätt stämda för allmän Sockenstämma, tillika böta Twå Rd Banco til Socknens Fattige; komma at fördubblas. De barn åter och Tjenste Hjon, som, utan Föräldrars eller sina Husbönders minne och Bifall, på Helgedagar bortgå, bevista, dem ovetande, lastbara Samqväm och Gillen, där fylleri samt lättsinnighet äro rådande, skola först derföre på förbemälte sätt å allmän Sockenstämma varnas och tiltalas, men, i händelse de ändå fortfara, beläggas med Stockstraff, först en och sedermera tvenne Söndagar å rad.

Resten av protokollet innehåller olika bötesbelopp, samt bekostande av barnmorskor och jordegummor.

Undertecknade:
Brandström
Nordqvist
Johan Ludvig Schultz
pastor Johan Bergius

Anders Persson Orrsätra
Erik Andersson i Stensta
Anders Andersson i Säby
Jan Jansson i Kjulsta
Nils Nilsson i Håknäs

Olle Eriksson

En sann berättelse ur vardagslivet för 70 år sedan.

Det var vid gården Ängstorp i Hölö. Före inseminationens tid hade nästan alla gårdar egen tjur i sin kreatursbesättning. När tjuren blev för stor och stark och hans döttrar blev könsmogna, måste han bytas ut.

Nu var det alltså dags att tjuren skulle slaktas. Slakteriföreningen var ännu ej bildad och någon biltransport till slaktaren var inte möjlig. Slakteriet fanns i Mölnbo och en genväg dit fanns genom Hölö och Vårdingskogarna.

Viktor Pettersson, lantbrukaren vid Ängstorp, skulle leda tjuren. En lång stör med en läderrem i ena änden att fästa i nosringen var ordnad. Viktors bror Hjalmar följde till Dal. Därifrån skulle Knut Johansson byta av Hjalmar och fortsätta vandringen mot Urvik. (Här följer nu en del namn på backar, ängar och vägar som inte bör glömmas). Vandringen gick uppför Mosebacke över Österbyskogen till Ulriksdal och Fjällängen ner mot Långsjödal, backe upp och backe ner. Nu var dom framme vid Vårdingemarken och passerade Gruvstugan, gick ner om Nysund över bron mellan Lillsjön och Långsjön. Uppför backen vid Högsätter och vägen förbi Sund, ner mot ån vid Fredmark, där går vägen utmed ån.

Då började tjuren känna slaktlukt från slakteriet, så han gjorde några tvära kast, kom löss och hamnade i ån. Knut hoppade kvickt efter, där flöt han bra på sin tjocka kappa. Han fick tag i stången, som fortfarande var fäst vid nosringen och Viktor, som stod vid strandkanten hjälpte till att få upp tjuren ur vattnet och ut på vägen.

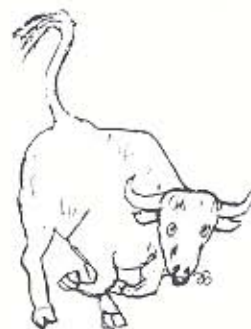
Slaktar Holm hade upptäckt hur tjuren hade uppfört sig och rädd att något allvarligt skulle hända, kom han dem till mötes. Med ett välriktat skott ändade han tjurens liv och dennes rädsla för det, som hans instinkt redan varslat om.

Viktor hämtade häst och drög, kanske från slakteriet. Tjuren fick åka häst sista biten.

Knut Johansson har själv berättat historien.

Nedtecknat av

Doris Johansson

Höstbyken

Vi tänker oss tillbaka sådär en 50-70 år i tiden. På bondgårdarna ute på landsbygden sysselsattes vid den tiden ganska många människor, som där hade både sitt boende och försörjning. Vanligast ingick alla på gården i ett gemensamt hushåll som då bestod av bonden och hans familj, pigor och drängar och även en del tillfälliga hjälpare. Alla skulle beredas både mat och sängplatser, ofta 10 - 12 personer. Detta innebar att det samlades mycket tvättkläder och stortvätt gjordes endast höst och vår. På hösten när skördearbetet på gårdarna var avslutat, var det dags att förbereda "höstbyken", som det kallades.

Ett par tvättgummor tingades att tillsammans med gårdens kvinnor utföra arbetet, vilket började med sortering och blötläggning. De vita linneplaggen för sig och det "randiga", så benämndes de kulörta plaggen, lades för sig. Blötläggning gjordes i kallt vatten och fick stå så över natten. Man hade nu också förberett kokning av asklut, som användes som tvättmedel vid själva bykningen.

Vid stortvätten gick det åt stora mängder vatten, och någon vattenledning fanns givetvis inte, utan vattnet fick bäras in i tvättstugan från någon närbelägen brunn eller damm. Vanligtvis var en av gårdens karlar avdelad att hjälpa till med detta, liksom att skaffa in ved till eldningen under tvättgrytorna och pannmuren.

Den första tvätt dagen gjordes det tyngsta arbetet med att borsta och skrubba tvättkläderna med rotborste och gnida mot speciella tvättbräden så att smutsen lossnade, givetvis skulle vattnet vara så varmt som möjligt och tillsatt med lite asklut. Jag minns hur tvätterskornas händer var alldeles vita och poriga av det starka lutvattnet. Efter skrubningen lades plaggen i pannmuren för kokning och under tiden tog man sig an det randiga och tvättade det. Nu fick man varmvatten från kokningen av den vita tvätten, alldeles utan extra besvär och det måste tillvaratagas för att tvätta de grövre plaggen.

När så själva tvättningen var klar, skulle byken läggas, som gick till enligt särskild arbetsordning. Först ställdes det stora bykkaret på plats på en lagom hög bänk så att en tvättbalja fick plats under bottenkanten på karet. Man tappade ur askluten över byken, som hade lagts på plats enligt följande procedur: Ett par träklabbar eller gärna ett par rengjorda benstycken från ett stort slaktdjur lades över avtappningshålet för att kläderna

inte skulle täppa till avrinningen. Så kläddes insidan av karet med några slitna lakan och nu var det färdigt att lägga byken. Först lades lakan varvvis och sedan handdukar, örngott och finare borddukar. Därefter lades ett tunnare lakan över alltsamman och det var klart för att "laka byken".

Den iordninggjorda askluten kokades upp i pannmur och bykgryta och tömdes i kokhett tillstånd över den i karet lagda tvätten. Det var viktigt att man inte glömt sätta i avtappningspluggen. När så den varma luten efter någon halvtimme, hade svalnat fanns det ny lut färdigvärmad för att tömmas över byken. Fem - sex gånger gjordes detta för att tvätten skulle bli riktigt vit och ren. Det här arbetet tog sin modiga tid i anspråk ca 4 - 5 timmar. När den sista omgången lut hade tömts över tvätten fick den stå kvar i bykkaret till nästa dag. Enligt gammal tradition kom ofta några av granngårdens pojkar och hjälpte till att "laka byk", ty det var vanligt att de yngre flickorna på gården skötte om detta arbete och det gav ett bra tillfälle för ungdomarna att träffas och nojsa lite. Som avslutning blev man inbjuden på kaffe och kaka.

Tidigt på morgonen nästa dag var man uppe och eldade under grytorna och kokade vatten så varmt som möjligt, tömde det över tvätten och i många omgångar, 8 - 10 gånger tills det inte löddrade sig mer.

Nu kom det stora "lyftet". Bykkaret med all tvätt i skulle köras till sjön eller någon stor damm för klappning och sköljning. Nu fick gårdens karlar ställa upp med häst och vagn. Bykkaret bars ut ur tvättstugan, placerades på vagnen och kördes iväg till de s k "sköljpussen". Här var redan en brygga utlagd (se vidstående skiss) och från den ett antal långa bräder med ena änden spikad i bryggan och den andra flytande i vattnet. Här låg sedan tvättgummorna på knä med en balja tvätt emellan sig. Lakan och dukar doppades i vattnet och lades på bräderna. Med speciella "klapprän" bankades tvättplaggen rena från lutrester, för att sedan sköljas och vridas innan upphängning på klädstrecket för torkning.

Var det tur med vädret, dvs: torr luft och lagom vind, kunde man ha tvätten torr samma dag. Var vädret dåligt kunde torkningen ta flera dagar. Om man inte hunnit med att tvätta alla arbetskläder o dyl, togs detta omhand senare och i slutändan tvättades mattor och de riktigt grova plaggen. Hela byken kunde ta 3 - 4 dagar och därpå hade man läggning,

strykning och mangling. Det var inte brist på arbete!

Fast det ändå var slitsamt och jobbigt, så var det många som hjälptes åt, och detta skapade en väldig fin gemenskap i arbetet.

Asklut = vanlig aska och kallt vatten.

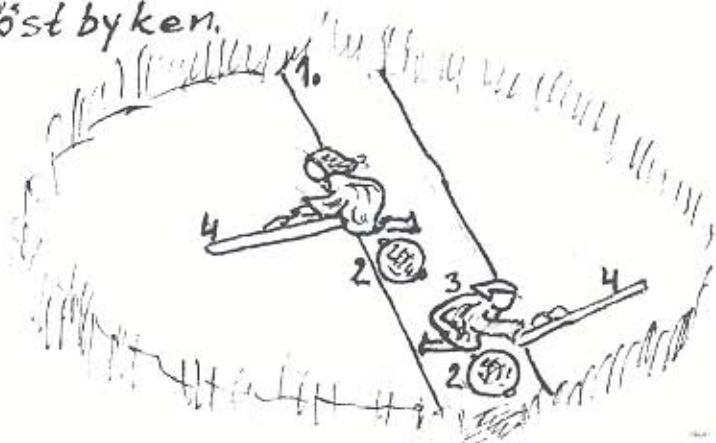
Under sommaren och hösten togs all vanlig aska tillvara och samlades i någon tunna eller lämpligt kärl och förvarades på torr plats. Det gick alldeles utmärkt att använda vilken vedaska som helst, men om det fanns tillgång till björkaska var det en fördel. Det blev bättre kvalitet på den färdiga luten.

Tillredning: Fyll en tvättgryta eller pannmur med kallt vatten, tillsätt därefter lagom mängd sållad aska. 2 hinkar aska till 100 l vatten, mera aska = starkare lut och tvärtom. Kokas tills vattnet känns lagom lent och fett. Låt svalna till hanterbar temperatur. Silas upp i lämpligt kärl och får kallna helt. Doserar efter behov beroende på material och smutsighetsgrad.

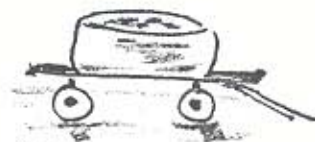
Ur minnet sen barndomen,

Alfons Davidsson

Klappning av höst byken.

5. Klappträ

6. Vagn med bykkar

1. Bryggan
2. Tvättbalja eller klädkorg
3. Tvättgumma
4. Bräda, fästad i bryggan.
På denna klappades tvätten.
5. Klappträ
6. Vagn med bykkaret

Ett handslag. Alfons Davidsson och Karl Erik Andersson i sina "tidstrognä" kläder vid Hembygdsdagen 1994.

Foto : Raoul Kring

Gerdas fritidsresor och andra minnen

Ottilia i Anklora, senare Nygård i Sund, och Gerda beslöt sig för att fara in till Södertälje för att handla och koppla av lite. Det var dimma den morgonen, Gerda rodde båten till Tokviks brygga, varifrån man fortsatte färden med ångbåten till Södertälje. Dimman gjorde att hon navigerade fel och båten gick upp på grund. Då blev Ottilia arg, men Gerda hoppade ur båten, fick loss den och rodde vidare. De hann fram i tid, för Ejdern hade också haft besvär i dimman.

En gång som Gerda har starkt minne av var året 1914. Skutorna vilka passerade Mörkö ankrade ofta upp vid Hornöudd då ingen vind fanns att segla med. Den här kvällen kom besättningen upp till Hornö och bad om mat. De hade då levat på sälkött och kålrötter i två veckor. Sjömännen fick potatis, sik och saltströmming, smör och ägg. En annan gång när skutan passerade, kom sjömännen upp till Hornö och tackade och talade om vilken fest dom hade haft ombord.

Från första världskrigets dagar berättade Gerda om hur "lantfolket", som producerade mat, åkte in till staden för att torga och då kom folk på gatan och försökte stjäla nykärnat smör och andra färskvaror ur deras korgar.

Ett fiskafänge

Familjen Ejde bestämde sig för att sätta några skötar för att få sitt husbehov av strömming. Det blev mycket fisk. Den tömdes upp i baljor och hinkar på stranden och fiskarfolket gick i sjön för att bada. Under tiden gick kossorna, som betade i hagen, och åt upp all strömming. Några Trosabor som befann sig i närheten såg hela tilldragelsen. När Gerda nästa gång kom till Trosa blev hon retad för den här händelsen.

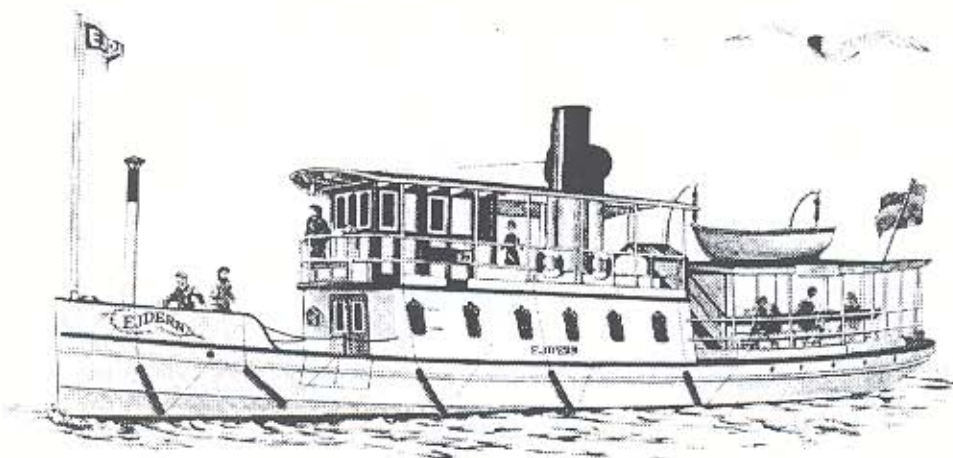
Minnen från resor med Ejdern

Tea i Tokvik reste med Ejdern in till Södertälje för att köpa en bit korkmatta. På hemvägen stannade Ejdern som vanligt vid alla bryggor, så att färden gick i zick-zack över Himmerfjärden. En gumma, dam, kärring eller hur man titulerade fruntimmer med kleptomani, tog Teas korkmattsrulle på axeln och gick i land vid Rangsta brygga och knalla iväg. Det uppmärksammade Gerda som också var med. Hon sa då åt Tea, "titta där går din korkmattsrulle". Men vid tillsägelse gick tjuven tillbaka till båten och återlämnade korkmattan.

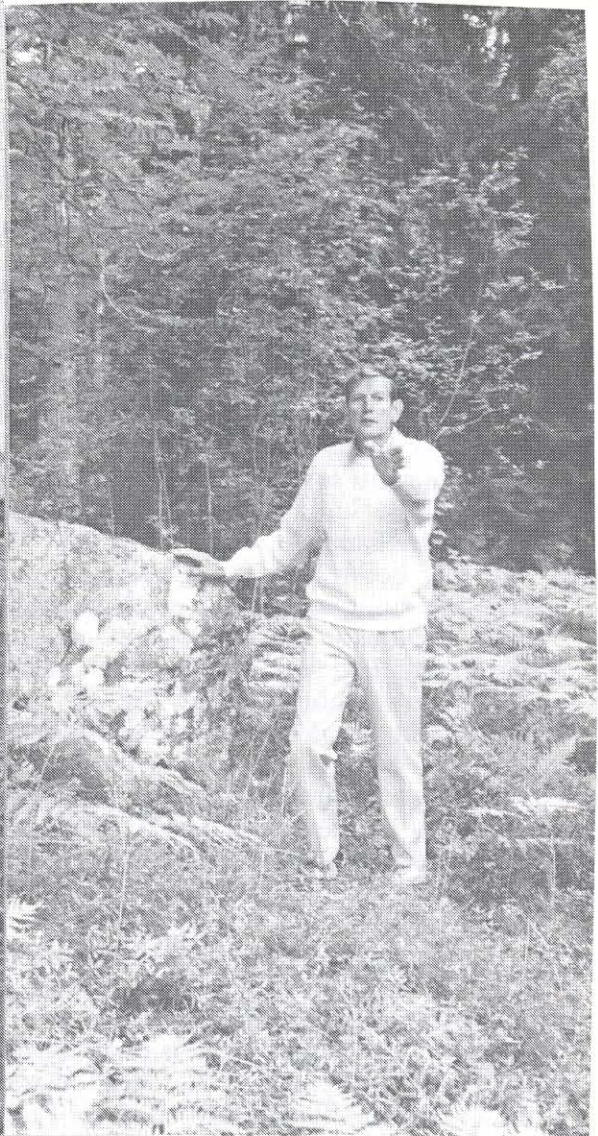
Under de år dir. Wersén höll på att bygga upp Engsholms slott, åkte fru Wersén ofta med Ejdern från Engsholms brygga in till Södertälje. Hon satte sig alltid på översta däck, det finaste och då ville inte vanligt folk sitta där, de kände rangskillnaden. Men Gerda och hennes mamma dom tyckte de var så goda som någon annan. De visste nämligen att hon var lotsdotter från Dalarö.

Berättad för *Karin Davidsson*.

ÅNGFARTYGET EJDERN

Runstenshuggning. Jan Jonsson från Ösmo demonstrerade huggning av runor vid vår Hembygdsdag.

Arkeologidagen. Einar Ericsson berättar här med inlevelse om Hölös största gravfält, beläget ovanför Hölöskolan i "Österbyhage".

Vargvaktarna på Mörkö

(tidningsurklipp från 1965)

En gammal Mörköbo, Martin Eriksson, från Örsta, berättar om gamla tider:

Den som en vacker sommardag åker den lilla vägbiten från gamla E4:an ned över Mörköbron, kanske på väg till någon av de många sommarstugorna vid Kasholmsbergets sidor, vet kanske inte att fordomdags låg där en ensam liten stuga? En bit mot norr i sänkan kan man ännu se resterna av en liten husgrund, och kanske källan vid stenen, där stugans innevånare hämtade vatten.

Här bodde den så kallade *vargvaktaren* med sin gumma. Det var ett *åldermansyrke*, givet av Nöckna bys bönder med åliggande att så fort isen lagt sig över Pålsundet, alltid hålla elden brinnande nattetid för att skrämja vargen från att gå över isen från Hölöskog, där han var bofast. Ett par kilometer längre söderut, nära gården Pålsundet, låg Pålsundets vaktstuga för samma ändamål. Den var i bruk längre än Kasholmsstugan och åkerbiten intill heter ännu idag "vaktstugtäppan" vid foten av Svanberget.

Byalagets bönder hade skyldighet att förse de båda vargvaktarna med ved, som ej skulle vara huggen före *Olsmäss*, den 27 juli. Annars var det risk att den blev för torr och brann för fort, elden skulle också alstra riklig rök. Vaktarna, liksom färjkarlen vid Pålsundet, skulle också ha en del natura-förmåner från byalaget såsom säd m m.

Avgiften för färd med Pålsundets färja blev längre fram i tiden 12 skilling eller 24 öre för resa med hästskjuts fram och åter.

Den gamle vid Kasholmens vargvaktarstuga står en kväll färdig att gå ut med törestickor och tända elden, som skulle passas hela natten. För att ytterligare förstärka effekten brukade han också slå några slag med en klubba på en stor järnhäll. Den hängde i en bock, gav ett dånande ljud som i vinterkvällen hördes vida omkring. De båda vaktargubbarna var noga med att i skymningen passa tiden så att de dundrade på sina järnplåtar på samma gång, det var som en signal sinsemellan att allt stod väl till i stugorna.

Särk-ost

Den här kvällen kommer just tvenne män, bärande vapen, in genom den låga dörren och de båda gamla hajar till. Det är inte gott att veta vilka det är som kommer på besök i den

mörknande kvällen. Men det visade sig inte vara så farligt - det var gamle kronojägaren vid Tullgarn som de väl kände, åtföljd av drottningens kammarherre Skjöldebrand.

De hade varit på jakt hela dagen och hundarna hade sprungit sin väg, så de fått söka dem länge. Nu var de båda trötta och hungriga, varför de frågade gumman om hon kunde ge dem något till livs, vilket de nog skulle återgälda senare. Jo - gumman kom med både bröd och smör och en ost hade hon nyss fått från Nygårdsmor, så maten kom kvickt på bordet.

Kammarherren åt med god smak och blev särskilt förtjust i den goda osten, sådan hade han inte provat förr så han lade beslag på hela osten.

Men kronojägaren, som också var ostvän, ville ha något med. Han hade förresten ett horn i sidan till kammarherren därför att han ofta måste följa honom på jakterna, som gav föga resultat. Han började också känna sig för gammal för dessa långa utflykter. Nu passade han på att fråga kammarherren om denne visste hur gummorna tillverkade den här sortens ost? Det visste nu inte kammarherren: "Jo - de gör så, att när det är varmt i stugan på kvällen och de går och lägger sig, så lindar de in osten i lintyget och ligger och sitter på osten i sängen så att den blir pressad och god. Se efter på osten där syns nog efter trådar och veck i lintyget". Kammarherren såg efter och slängde osten ifrån sig och ville inte ha mer, men den som var kvick att lägga beslag på den fina osten det var kronojägarn. Därför kallas denna ostsort än i dag för *särkost*.

Ja så brann eldarna vid de båda vaktstugorna till vad nytta det hava kunde. Så sent som år 1804 rev vargen en ko vid torpet Fagersvik på södra delen av ön, jag har själv blivit visad den plats där det hände, berättar Eriksson vidare.

Sista vargjakten.

Den 15 Maj var den dag då årets sista allmänna vargjakt ägde rum, då skulle alla som kunde, ställa upp vid kyrkan och så gick drevet söderut, där skärgårdsborna låg på lur bakom uppspända vargnät och slog ihjäl de vargar som fastnade i näten. Varje bonde hade åliggande att ha en viss längd vargnät att sätta upp på olika ställen samt långa linor med lapptyg som också sattes upp för att leda vargarna mot näten.

Julfest i Kyrkskolan

(Minnen från 1920-talet)

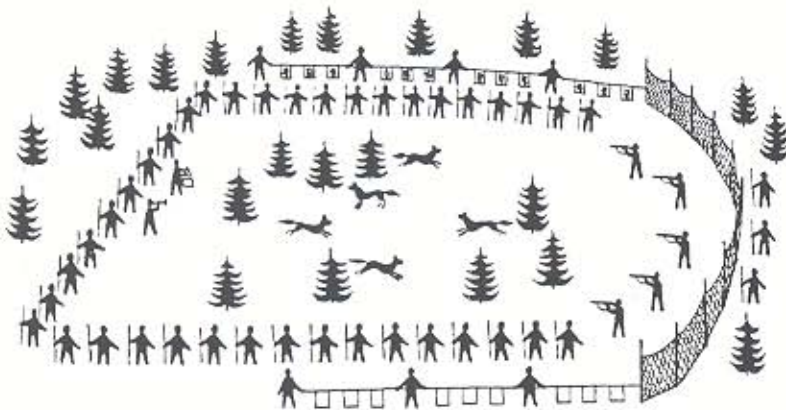
När så drevfolket samlades på södra udden blev det fest på spicketorkat fläsk, bröd och långmjölk som medförts till matsäck.

Den som har sinne för naturens egna toner kanske i kvällsskymningen kan ana den sång som sjöngs bland allmogen på Mörkö på den tiden och som kallades vargsången. Den börjar så här:

"Om du kallar mig för varg
skall jag bli din boskap arg,
kallar du mig gullefot
skall jag bli din boskap god"

(tidningsurklipp från 1965)

1857 dödades sista vargen i Södermanlands län.

Vargskäll fördrade ett stort uppbåd av människor och gjordes därför ofta av flera bvar eller socknar tillsammans. Där drevet blev gles använde man "varglappar" med målade figurer på för att skrämja djuren. Vid en skällgång i Siljansstråken 1856 deltog hela 4 000 personer. Sådana drevjakter anordnades särskilt inför betessläppningen på våren.

Gunilla Follin

I slutet på 1800-talet hade folk i de olika socknarna olika benämningar på sina socken-grannar. Smeknamn eller kanske rättare sagt "öknamn", av vilka här kan nämnas några: Mörkövargar, Grödingetassar, Sorundabassar. Dessa tre kan ha en viss anknytning till förekomsten av varg i dessa bygder.

Alfons Davidsson

Någon av de sista dagarna före jullovet fick vi i småskolan lära oss att göra "julpynt". Av silkespapper gjorde vi julgranskarameller och av glanspapper gjorde vi små platta korgar i form av hjärtan att hängas i granen. Vi vek även ihop glanspapper i flera lager och klippte ur bitar i kanterna så att det blev vackra mönster när vi sedan vek ut dem igen. Jag har även ett svagt minne av att vi en gång blev bjudna på knäck av fröken Börjesson. Är det någon mer som minns det?

Strax efter nyår, innan fortsättningsskolan började sin korta kurs, höll man en julfest för alla skolbarnen.

De mammor som hade ekonomiska och praktiska möjligheter att baka, gjorde det och skänkte till festen. Det viskades om att det var de mest välsituerade familjerna som skänkte frukt och godsaker till påsarna vi fick av tomten. Några av skolbarnens mammor skötte om serveringen, som bestod av saft, bullar och kakor till barnen och kaffe till de äldre.

Efter förtäringen plockades bord och stolar undan och staplades upp efter väggarna. Julgranen ställdes fram mitt på golvet. Kantorn satte sig vid orgeln och spelade upp till ringdanser. Det var mest flickorna som deltog, vi grabbar var inte så hågade på att hoppa omkring som "små grodor", vi tyckte det var larvigt. När sittlekarna började var vi mer medgörliga.

Efter en god stund med lek och dans blev vi tillsagda att sätta oss ned på golvet vid sidan av granen. En karmstol ställdes framför oss. Så knackar det på dörren och in kommer vår kyrkoherde, Bror Strömberg. Vaktmästaren hjälper honom av med vargskinnspälsen. Han tar fram en bok ur portföljen. Sedan han hälsat på oss och pratat lite om julen och dess innebörd satte han sig på stolen och började läsa en berättelse.

Jag minns än idag att den handlade om en läkares sjukbesök på självaste julaftonen, då hans slädfärd blev angripen av en flock vargar. Han avslutade sin medverkan med bibelläsning och välsignelsen. Strax efter kom tomten in och delade ut godispåsarna. Så var festen över och vi traskade hemåt till ytterligare ett par veckors vinterlov innan vårterminen började.

Sture Andersson

Hästmarknad i Gnesta.

Denna marknadsdag var inskriven i de bestämmelser som gällde för saluförande och försäljning av djur och produkter från jordbruket. Alla landets marknadsdagar stod angivna i den svenska almanackan, under rubriken "Årets marknader" med hänvisning till etablerade marknadsplatser i de olika länen.

Till Gnesta, som var marknadsplats i Södermanlands län, tog sig bönder och landsbygdsfolk från främst Dagabygden, Vårdinge, Torsåker, Järna, Hölö och Mörkö för att göra affärer vid den traditionella "hästmarknaden" första tisdagen i oktober månad varje år. Hit kom också häst- och kreaturshandlare från trakten. Persson i Gnesta, Ivar i Smedsta, Samuelsson i Nyköping för att nämna några, samt även folk från andra delar av landet.

Här salufördes i huvudsak hästar i olika åldrar, från årsföler till yngre och äldre dragdjur. Även förekom nötkreatur och grisar dock i mindre omfattning just vid denna marknadsdag. I Gnesta var det allmän torgdag första tisdagen i varje månad under hela året med handel av kreatur och grisar och andra lantbruksprodukter.

Till oktobermarknaden var som regel skörden inbärgad på gårdarna och inställning av djuren förberedd. Oftast hade djurantalet ökat och vuxit till under vår och sommar. Djuren födde sig väl på grönbetet och alla rymdes ej i stallarna varför överskottsdjur måste säljas. Detta inbringade också ett bra tillskott i gårdens ekonomi, som väl behövdes.

Det gällde för både säljare och köpare att vara i god tid på marknaden, varför färden med djuren som kördes eller drevs till fots långa vägar, måste anträdas i tidig otta. Redan vid 03.00-tiden var man uppe och utfordrade djuren och senast kl 04.00 måste färden anträdas.

Från Mörkö åkte man över Hölö och Mölnbo. Ofta med paret hästar för vagnen och ett årsföler bundet vid sidan av hästarna. Även kunde 1 - 2 löshästar hållas efter vagnen. För att de unga årsfölen ej skulle tröttnas för mycket gick färden mestadels i skritt. Det tog då c:a 3 1/2 timme att komma till marknadsplatsen i Gnesta. Under färden måste rastas ett par gånger för att ge djuren vatten och lite vila, övrig utfordring med hö och havre skedde först vid framkomsten, i tidig gryning.

Ivar, alias "Ivar i Smedsta" och hans far Karl Gustavsson med några av gårdens hästar.

Nu gällde att hitta en bra plats på marknadsområdet där hugade köpare snart samlades och med kännarögon och egen kunskap och bedömning taxerade de salubjudna djuren. Det gjordes ingående frågor om djurens duglighet och värde för spekulantens behov.

Priset diskuterades, köparna prutade och säljaren höll ihärdigt det begärda priset. Det kunde ta flera timmar innan några avslut gjordes, detta var också beroende på tillgång och efterfrågan.

Den köpare som fann ett lämpligt djur till ett bra pris bestämde sig snabbt, medan andra väntade på att möjligen säljaren blev villig att pruta av på priset för att slippa fara hem igen med sina djur. Avsluten skedde alltid med ett handslag och en femma eller tia i handpenning. Därmed var parterna bundna till affären enl gällande praxis.

Vid 11 - 12 tiden var som regel köpsläendet på marknaden avklarat och marknadsfolket kunde ägna sig åt mera personliga uppdrag, såsom inköp av kläder och andra förnödenheter som ej fanns i den lokala lanthandeln. Befintliga näringsställen besöktes för intagande av mat och dryck.

Marknaden besöktes också av många arbetare, "statar" och drängar" som besökte arbetsförmedlingens kontor i Gnesta, för att söka nya anställningar. Där träffades arbetssökande och bönder, diskuterade arbetsförhållanden och lönevillkor. Tillträdesdag var vanligen den 1 nov. Man tog "städsla" som det förr kallades, vilket innebar anställning på ett helt år och bekräftades med någon form av ersättning i förskott. Nu var parterna bundna till ingången uppgörelse.

Frampå em drog sig marknadsfolket hemåt till sina vanliga vardagssysslor. De allra flesta med beåttnhet, om sedan köpare eller säljare gjort den bästa affären återstod att uppleva. De köpta djuren kom i nya miljöer och de arbetare som tagit ny anställning gjorde säkert förhoppningsfulla förväntningar till det nya jobbet.

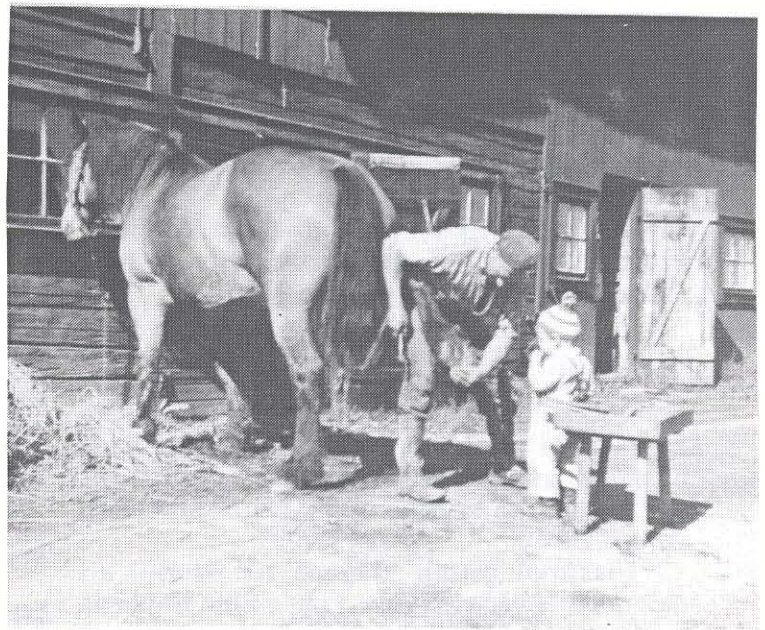
En marknadsdag med ett välbehövligt avbrott i den grå vardagen var till ända.

November 1994

Alfons Davidsson

Mona-Laika och Magnus i rasthagen med Göran som rastvakt.

1953

Munter får nya skor.

Hovslagarens son intresserad åskådare.

Strömmingsfiske kring södra Mörkö

Gerda Lord, född Ejde och uppvuxen vid Hornö på södra Mörkö, utförligt presenterad i 1990-årskrönika, har berättat om strömmingsfiske både vinter och sommar.

Gerda kom med sina föräldrar till Hornö då hon var tre år. Gerda är nu 90 år och bor på Enegården i Järna, hon har välvilligt ställt upp på en intervju och valde då just fisket.

Hennes första minnen av fisket var hur mamma bäddade ned henne i fören på båten i filter och varma kläder, då föräldrarna skulle ut på sjön och sätta eller vittja garnen. Hon minns hur ett passagerarfartyg som hette Södermanland och gick i trafik mellan Nyköping och Stockholm, ofta passerade deras båt och gjorde stora svallvågor till hennes både rädsla och glädje. Tidigt fick hon lära sig ro då näten eller skötarna skulle sättas i sjön.

I gryningen måste man gå upp och ro ut för att ta opp garnen. Visade barometern på storm var det att pallra sig opp mitt i natten ibland för att rädda garnen.

På hösten var bästa tiden för strömmingsfiske, samt vid lektiden på våren. Det var viktigt att maskstorleken på skötarna var den rätta. Småströmmingen fick inte tas upp ur sjön och gick dessutom inte att sälja.

Sälen var svår på skötar och nät då den åt av fisken som fastnat där. Gerda var ofta den som fick laga de stora hålen efter sälarna. Strömmingen lades i lådor, vägdes inte utan räknades i kast och valar.

(1 kast = 4 strömmingar, 1 val = 20 kast). Fiskhandlaren höll med säckväv som man spikade över lådorna.

Försäljning

Från början fanns ingen häst vid Hornö, bara en oxe. Då måste en körare tingas som hade häst, det var mor Ejde som fick springa på stigarna för att skaffa körare. Närmsta telefon var vid Lötén.

Fiskuppköparen klagade till Hornö att lådorna inte var välfyllda. Pappa Ejde följde då med upp till Hölö station, och vid väntan på tåget kom det folk som ville köpa strömming. Nej den är redan såld till fiskhandlare i Stockholm, blev svaret. Vi brukar ju få köpa sade de oförstående kunderna. Där kom svaret på fiskhandlarens klagan.

När Gerda var 18 år ville hon köpa en häst. De köpte hästen Grälle, en skimmel.

Notfiske.

På vintern fiskades strömmingen med not. Då noten skulle ner i vattnet under isen, måste det först huggas hål i isen efter ett visst mönster. Längst ut var en stor öppning kallad nersätta där noten skulle ner i vattnet, sedan fördes den under isen med långa stänger, vilka kallades för rå. Gerda fick ofta föra rå, då hon som ersättare var med på notisen när någon karl fattades. Vid slutet av varpet var ännu en stor öppning i isen kallad örbrunn. Här fördes notarmarna ihop och drogs opp av stora vindor. I den strut som bildades vid slutet av varpet fanns då strömmingen och östes opp med håvar. Fisken skulle sköljas noggrant i håven och sedan läggas i en stor lår för att därifrån räknas upp i lådor, vilka spikades över med säckväv.

Senare såldes strömmingen per kilo, först i lådor på 50 kg, därefter 40 kg, allt enligt Gerda.

Arbetet var ofta kallt och otäckt, just för händerna. Halv-vantar och åkarbrasor var det som gällde för att inte förfrysa sig. Många simpor kom med i noten och plockades undan, blev till kalas för havstruten som väntat på den här stunden. De svalde simporna hela med huvudet före.

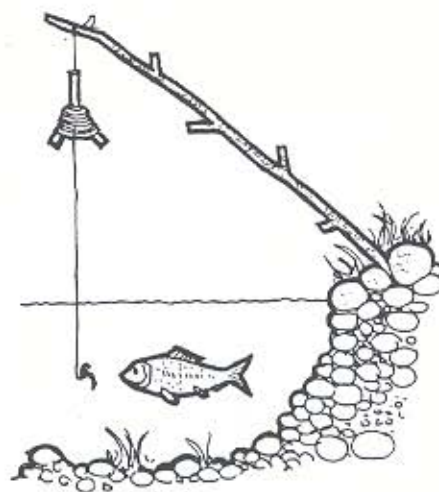
Lådorna lastades vintertid på kälkar med ett stort flak. Mitt på dagen kördes skjutsen upp till Hölö station, lastades på Stockholmståget och hemfärden anträdde. Omkring klockan 12 på natten var köraren i säng. Strömmingsleveranser kunde bara ske varannan dag. Grälle orkade inte gå den långa vägen varje dag. På sommaren skickades strömmingen med Edjern. Då måste Gerda upp ur sängen klockan 3, för att köra till Tokviks brygga.

För att mera levandegöra Gerdas göromål, med de av sälarna sönderrivna näten, saxar vi ett stycke ur Länskonstmuseets katalog nr 18, "Notgubbar och saltkråkor". Vår medarbetare Ansa Borin, Fridö, Mörkö har uttömmande beskrivit en "Notgubbe":

Notgubbe, Nättjuga, Byggtjyv, Bindtyva, redskapet har många namn. Den naturvuxna klykan fästes på marknivå i en kraftig bräda med hål för klykans skaft. Nätet hängdes på klykan som gav spännmotstånd och underlättade bindningen, som utfördes med garn av nätets karaktär, och en s k notsticka eller nätsticka. Bindredskapen fanns alltid till hands.

Under våren och sommaren för att laga näten, under hösten och vintern för att binda nya. Endast under juldagarna ställde man undan redskapen.

Ståndkrok har särskilt använts vid fångst av gädda och abborre. För att hindra att fisken sliter sig loss har man på en liten vidjeklyka snott upp rev, som löper ut när det nappar.

Berättad för Karin Davidsson.

Tudelat ljuster

Stockholm i din rockficka.

Det var aldeles tomt när man kom ut i början av våren.

Det fanns någonting kristalliskt över förvåren här.

Allting väntar på att få börja.

Det var som att dra undan täcket på tre väntande barn som ligger i fars och mors säng. Dom fnissar och tycks bära på en hemlighet om oss vuxna som vi inte själva känner till.

Så är det på Mörkölandet om förvåren.

Det spelar ingen roll om det ligger ett tunt snötäcke över marken som en pudrad barnstjärt, inget går att skönja på marken av konturer, det är ändå förvår.

Det är det, i människorna, i maskinerna, i avgasfläckarna på garagegolvet, i allt.

Som en ouvertyr som aldrig hittar sitt tema och tycks vara nöjd med det.

När man kom ut till Mörkölandet vid den här årstiden, kände man sig som en främling i paradiset som hade förrått någon.

Den lätt kyliga luften och dom hotfulla lagårdsbyggnaderna tycktes ha funnit egna inre motiv som man hade förrådit under året.

Försiktigt öppnade man traktorgarage-dörrarna och kände rent fysiskt hur staden rann av en.

Ringvägen droppade ner i en verktygslåda.

NK smulades sönder under ens fötter som torkad lera och Kungsgatan försvann under de stora traktordäcken på den röda Volvon.

Vad hade man egentligen hållt på med fram till nu?

Och vad hade dom gjort här, i hjärtat av Sörmland, alla bensindunkar, harvar och trasselsuddar?

Det var lördag förmiddag. Den lilla snön som fanns kvar var mera en reflexyta för ljuset att fokusera allting i just nu.

Det var kusligt öde och tomt. Som ett varsel att man kommit hem till sitt hem i luften. Det var allt och ingenting. Som att blåsa bort en nyckelpiga på tumnageln.

Och Stockholm låg i din rockficka.

Mankan

Hästfordon från 1800-talet

I Hembygdsföreningens ägo finns som bekant allehanda redskap och verktyg, som speglar livet i vår bygd under gångna tider. Mängder av ting som brukats vid vardagens slit i skogen, på åkern och i hemmet. Men där finns också annat som vittnar om, kanske inte precis lyx, så dock om en viss komfort vid mera högtidliga tillfällen.

Nackungaladan har länge förvarat några dyrgripar, skänkta av hemmansägare Nils Andersson, Sund. De är troligen inköpta på auktion vid Hörningsholms Slott 1918. Främst i samlingen är en mycket vacker *Kalesch* tillverkad 1850. Här finns också en *Promenadvagn* tillverkad 1900. Dessutom en *Herrskapslåde* tillverkad 1880.

Dessa gamla förnämliga fordon har nu plockats isär och rengjorts. De har flyttats till lokaler i kyrkskolan, där arbete nu pågår med att reparera skador och att konservera allt så nära ursprungsskicket som möjligt. Vagnkorgar och hjul oljemålas och lackas i en härlig mörkblå ton, såsom de såg ut i sin glans dagar. En grupp entusiaster i föreningen har under året gjort ett studiebesök vid Skirfallsgård i Södermanland, där vi beskådat liknande vagnar, för att lära oss något om detta hantverk.

Vissa arbeten har överlåtits till specialister. Sålunda har smederna Karlsson i Järnasmedjan renoverat några av hjulen, vilket fordrar kunskaper från ett yrke i utdöende.

Sadelmakare Andersson, medlem i vår förening har påbörjat arbetet med att reparera dynor och klädsel. Vi räknar med att kunna visa de härovan beskrivna fordonen i mer eller mindre färdigt skick vid årsmötet i mars, något du ej bör missa.

Hur och var tillverkades fordon av den här typen? Jag har forskat något litet i vad som finns skrivet om detta. Bl a har Lennart Rosander skrivit en uppsats, varifrån vi också hämtat några bilder.

Vagnar i äldre tider

I nordiskt språkbruk skiljer man mellan vagnar och kärror. Vagnar har fyra hjul, kärror två. Böndernas enklare arbetsvagnar och kärror tillverkades av bygdens vagnmakare med hjälp av smeden. Mera exklusiva vagnar för persontransport, gjordes för det mesta hos vagnmakare i städerna. Där deltog många olika hantverkare i arbetet. Smeder eller hjulmakare tillverkade hjul och axlar. Snickare eller korgmakare svarade för vagnkorgen, medan vagnmakare tillverkade övriga delar av underredet och skötte sammansättningen. Sadelmakare och klensmeder hade också sina speciella uppgifter. Tapetserare och ibland snörmakare anlätades, innan den färdiga vagnen sändes till måleriet, för att behandlas med oljefärg och lack.

Vagnfabriken

Alla dessa olika hantverkare hade ofta en gemensam arbetsplats, och under 1800-talet sammanfördes hantverkarna till vagnfabriken. Tillverkningen blev effektivare när man arbetade under samma tak, och under gemensam ledning.

Under 1750-talet växte antalet vagnmakare allteftersom efterfrågan steg, mycket beroende på att vägarna förbättrades.

Kommerskollegiums statistik över landets hantverkare redovisade vid denna tid vagnmakare verksamma i 22 städer. Motsvarande statistik från 1790 har visat att antalet städer med vagnmakare har fördubblats.

Under 1800-talet expanderade vagnmakarhantverket ytterligare. Tekniska förbättringar, bl a på vagnarnas fjädring bidrog till att öka efterfrågan. Dessutom avskaffades skråbestämmelsen vad det gällde vagnmakeriet redan 1831, flera decennier tidigare än i många andra hantverk, främst beroende på den sammansatta tillverkningen, med många yrken inblandade.

Företagsnamn med ordet "Vagnfabrik", t.ex. Vagnaktiebolaget i Södertälja "Vabis" : senare Scania Vabis, blev vanliga. Tillverkning och fram för allt underhåll och reparation ökade. Så småningom blev dock konkurrensen från tåg, buss och bil allt större, och kaleschen och den eleganta promenadvagnen blev parad- och museiföremål. Bruks- och arbetsvagnar tillverkades dock långt in i vårt sekel.

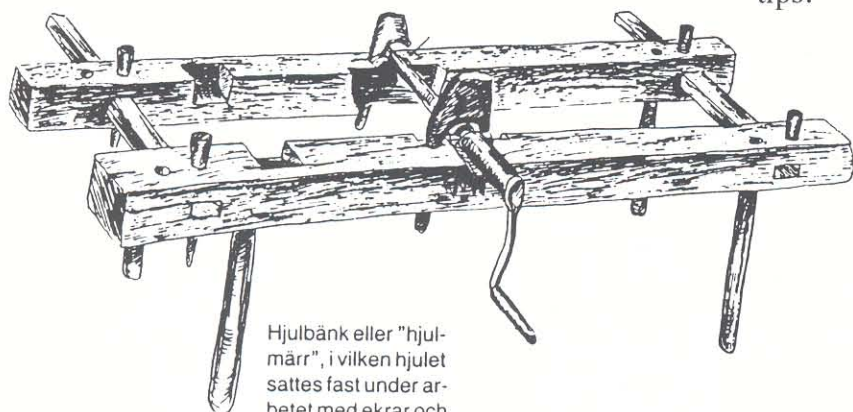

Med slägga slås lötarna fast på ekrarnas tapnar

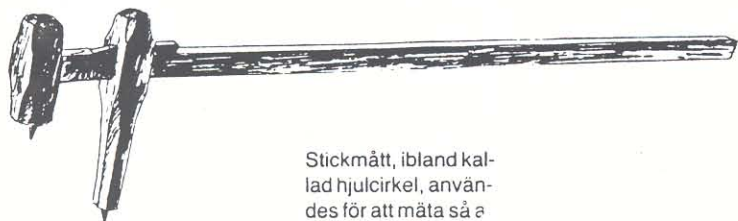
Verktyg

Många specialverktyg användes givetvis i vagnmakarens hantverk. Dit hörde bl a *Navare*, *Stickmått*, *Bandkniv*, *Slits-såg*, *Rundhyvel*, *Hjultrissa*. En speciell hjulbänk eller "Hjulmärr" användes. Några av dem finns avbildade härinvid. Eftersom vagn-tillverkning, speciellt för enklare kärror och vagnar ofta utfördes på landsbygden, som bisyssla till jordbruket, borde sådana redskap finnas i behåll, vilket intresserar oss mycket i hembygds-rörelsen. Hör av dig om Du kan ge tips!

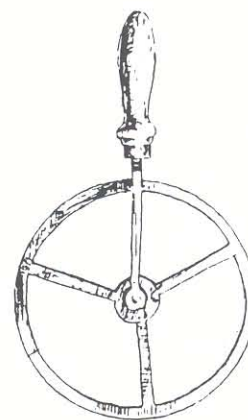
Carl-Erik Jonsson

Hjulbänk eller "hjulmärr", i vilken hjulet sattes fast under arbetet med ekrar och lötar.

Stickmått, ibland kallad hjulcirkel, användes för att mäta så a ekrarna fick samma längd.

Hjultrissan användes för att mäta hjulets omkrets när smeden skulle tillverka hjulskenan som glöddande slogs fast runt lötarna.

Efterlysning

Hembygdsföreningen efterlyser:

Vagnlyktor av äldre typ till våra renoverings-
objekt
Kuskipiskor och annat till äldre hästfordon
Verktyg som används i vagnsmakeri

Dessa verktyg användes vid beredning och tillverkning av tagel
som ingår i stoppningen av vagnsdynorna.

Tapetseraresax

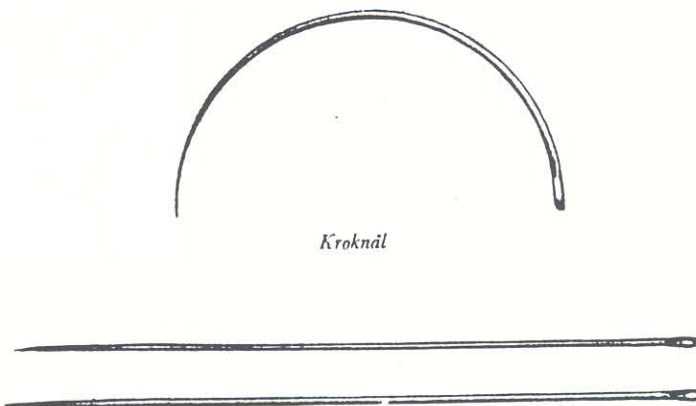
Uppslagsjärn

Stickad

Förslag

Kroknål

Madrassnålar

Dubbelspetsar

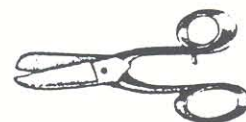
Häftnålar med glashuvud

Häftnål med ögla

Bladprim

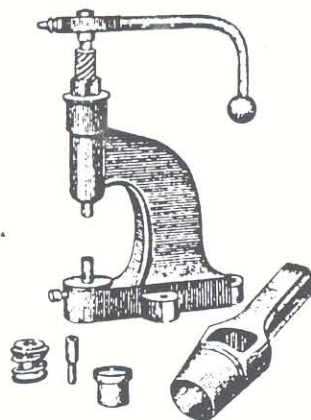
Kraftsax med tandat skär

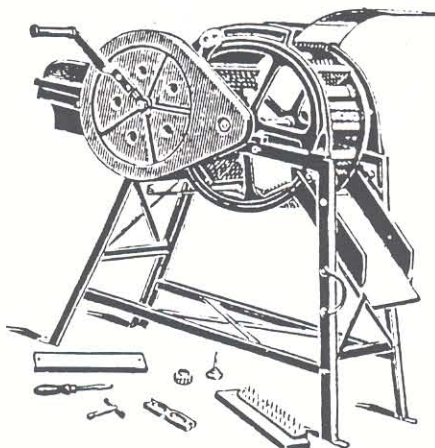
Tapetserarehammare

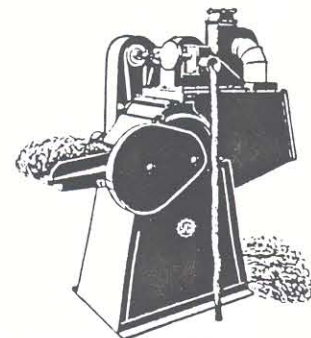
Sadeljordsspännare

Knappmaskin

Vänlig redningsmaskin

Kombinerad redningsmaskin för maskinkraft med dammsugning

UTFLYKT...

...till Mörkös nya reservat den 10 juni
tillsammans med Hans Svensson.

Anmälan till JÄRNAEXPEDITIONEN
Tel 551 719 33

En omvråk kretsar över åkern i områdets nordligaste del

Område
Kålsö - 029
Södertälje kommun
Mörkö socken
Klass I
Yta 28 hektar

 studieförbundet
vuxenskolan

KYRKSKOLAN KLASS 5 o 6 HÖSTEN 1916.

Bakre raden:
Kantor Emanuel Grave
Nils Olsson Prästtorp
Evald Andersson Österby
Ivan Gustavsson Skälby
Persy Bergström Bron
Nils Andersson Sund

Mitten:
Alvar Forsblom Stavbotorp
Gunnar Jansson Busk
Harald Andersson Sund
Sven Wretlund Wreta
Anders Karlsson Stavens
Sven Karlsson Skälby
Adolf Karlsson Bökesta
Jakob Karlsson Skälby
Knut Gustafsson Helleby
Kalle Karlsson Österby

Nedre:
Helga Jansson Österby
Linnea ? Finnhopen
Karin Andersson Sörby
Edit ? Stav
Helga Karlsson Stav
Regina Dreidel Hopa
Ida Nyberg Charlottenborg
Märta Karlsson Bökesta

Harry Sandberg in memoriam.

Under året har förre ordföranden i Hembygdsföreningen, Harry Sandberg avlidit. Einar Ericsson tecknar här en minnesruna.

Några dagar före jul, under årets mörkaste tid slutade livet för Harry. Det liv som 1914 börjat i det lilla torpet Smedstalund här i Hölö. Harry blev sin bygd trogen, han älskade och värnade om den. Det var därför givet för honom att vara med om att bilda Hölö hembygdsförening 1975 och att även ingå i styrelsen.

I mitten av 80-talet åtog han sig ordförandeskapet under tre år och med sin livserfarenhet och ledarförmåga skapade han en ny anda som var till gagn för hela bygden. Årskrönikan i den form vi nu årligen kan glädja oss åt tillkom på Harrys initiativ, där medlemmar fick medverka med artiklar och på så vis göra föreningen till mångas intresse och angelägenhet. Under den här tiden genomfördes även inkorporerandet av Mörkö i föreningen, något som länge diskuterats.

Harry intresserade sig för sina medmänniskor och kunde omsätta tankar och planer till verklighet, vilket finns åtskilliga bevis för i vår ort. Idrotten låg Harry varmt om hjärtat och tillkomsten av den utomordentligt fina idrottsplatsen i Hölö är ett verk av hans enträgna arbete, få orter med så lågt invånarantal kan mäta sig med den. Den är en samlingspunkt året runt, har glatt och kommer att glädja många i framtiden. En annan folklig plats som Harry låg bakom är det fina badet vid Åbynäs, i folkmun fick den heta "Harryplayan" och det säger väl det mesta.

Harry hade lätt att finna ord, var duktig att formulera sig, var en duktig talare och kunde det många talare tyvärr inte klarar, även lyssna. Han kunde skilja på sak och person, behärskade konsten att kunna "sitta på två stolar", något som gjorde Harry omtyckt i vida kretsar.

Det sista stora verk han ägnat sig åt var att fullborda det han under sin tid som kommunalpolitiker i Hölö var med om att besluta, nämligen att vid Wij skapa en samlingspunkt för bygdens alla boende oavsett ålder, kön, politisk åsikt eller annat.

När han slutat sitt aktiva yrkesliv tog han itu med gammalgården, stegade, skissade, presenterade och samlade goda rådgivare, duktiga yrkesmän i orten. Föregick sedan med gott exempel och vistades där varje dag under flera år, delegerade arbeten och stimulerade alla delaktiga till det fina resultat som idag finns.

Jag hade glädjen att ideellt inom bygdarbetet samarbeta med Harry de sista 20 åren av hans liv, det blev otaliga timmars samtal om förr och nu. Det är ingen överdrift att säga att personkemin stämde mellan oss.

Nu är Harry borta, men det han skapat lever och genom det lever han fortfarande och kommer att så göra i framtiden. Ingen har gjort så mycket för sina medmänniskor i Hölö som Harry, inte ens Prosten Scharff.

Einar.

Verksamhetsberättelse, 1994

Kristi Himmelsfärdsdag .

Årets **Gökotta** var förlagd till Ernesidan. Det var en underbar morgon och en underbar plats. Gudrun och Sture Hägerroth tog emot oss. Vi var faktiskt omkr 70 personer. Vi samlades på ången och fick information om platsen. Första belägg finns från 1586. Det är just här där solen tar bra och Grottberget lär som "ingenjören" hade sina exotiska planteringar. Ragnar Ekman (Ernesidans Eremit), vilken har förekommit i de två föregående årens krönikor. För alla som orkade blev det sedan klättring upp på Grottberget. Här finns mycket att upptäcka, ju yngre desto mer hinner man se. Sture Hägerroth är fågelkännare så vi fick många tips om fågelläten och fåglars liv och leverne. Vår ständige medarbetare Doris Johansson född vid Angstorp och nära vän med R. Ekman, berättade personliga minnen från sin ungdomstid.

Vårvandring, 7 juni

Vi var 17 stycken som slöt upp till kvällsvandringen på Tullgarnsnäs. Sten och Berith Dahlin var med och vi utnyttjade deras kunnande om fåglar. Vi hörde näktergalen och rosenfinken bl a. Det blåste hårt så det var inte så gott om fåglar, men växter är inte rädda för väder. Där gjorde vi en del rara fynd, bl.a. tvåblad.

Tullgarnsdagen, 2 juli

I år prövade vi ett nytt klockslag för öppnandet av Tullgarnsdagen. Vi började kl 17.00 med folkmusik och allsång i slottsparken. Vår sedvanliga hembygdstombola hade vi strukit. Klockan 20.00 började dansen på bryggan. Under kvällens gång såldes lotter till "Grislotteriet" och det populära "chokladhjulet" rullade hela kvällen.

Hembygdsgdagen, 3 september

Hembygdsgdagen hade i år fått en gammaldags prägel, med upprop till deltagarna att komma i gammaldags klädsel, s.k. "20-tals stuk". Högmässan inledde det hela. Kyrkoherde Mansfeld bar prästklädsel och s k prästelva allt efter gammal stil. Likaså var psalmer och gudstjänstordningen efter gamla ritualer. Ca 75 personer hade kommit. Kaffeservering och lottförsäljning i Kyrkskolan. En unik och trevlig utställning visades dit många hade lånat ut sina käppar. En käpp är faktiskt inte bara en käpp.

Arkeologidagen, 27 september

Denna dagen hade samlat ett 30-tal besökare. Einar Ericsson var kunnig ledare och studierna hade förlagts till Österby hage, där många intressanta saker finns att skåda.

Höstvandring, 1 oktober

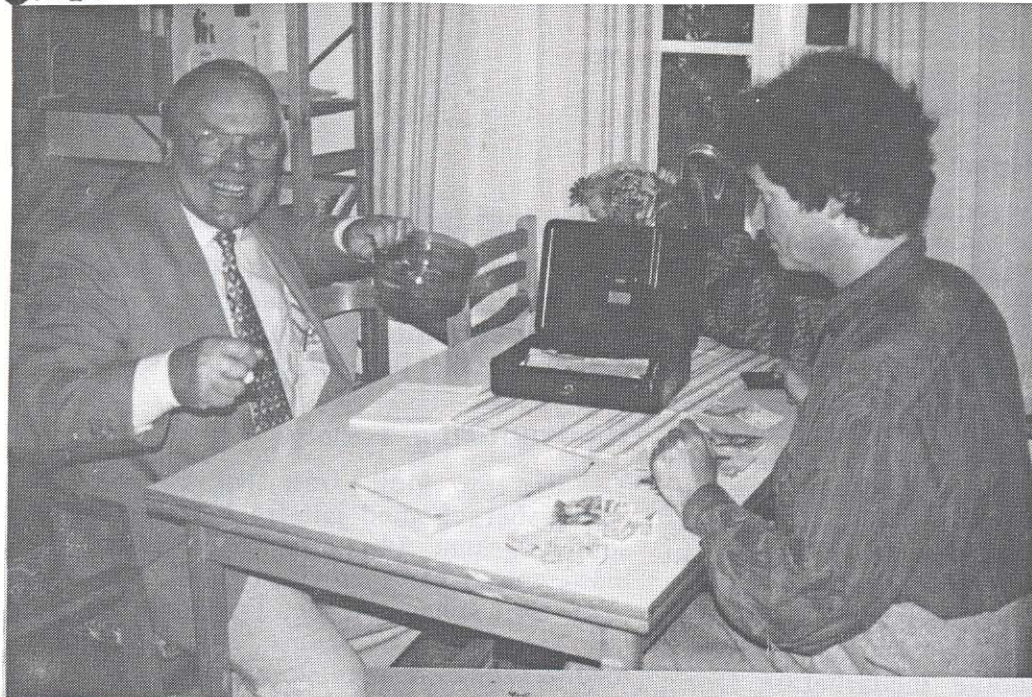
Vandringen gick från Mörköbron till Pålängsberget, med jättefin kafferast på en solig bergskant. Annars var vädret sisådär. Det blåste ganska hårt men vi var på rätt sida så att säga. Gert Johansson med fru Bodil och son var våra kunniga ledare. Gert berättade medryckande om dom stora gravhögarna och andra fornyfynd, som kom i våra tankar och blickar.

Öppet hus, 18 oktober

Vi visade dokumentärfilmer från Hembygds-cirklar. En film från ett ännu aktivt torp, utan elektricitet och andra moderniteter, samt en till om notdragning efter strömming. Avslutning med kaffe och utbytande av tankar och minnen.

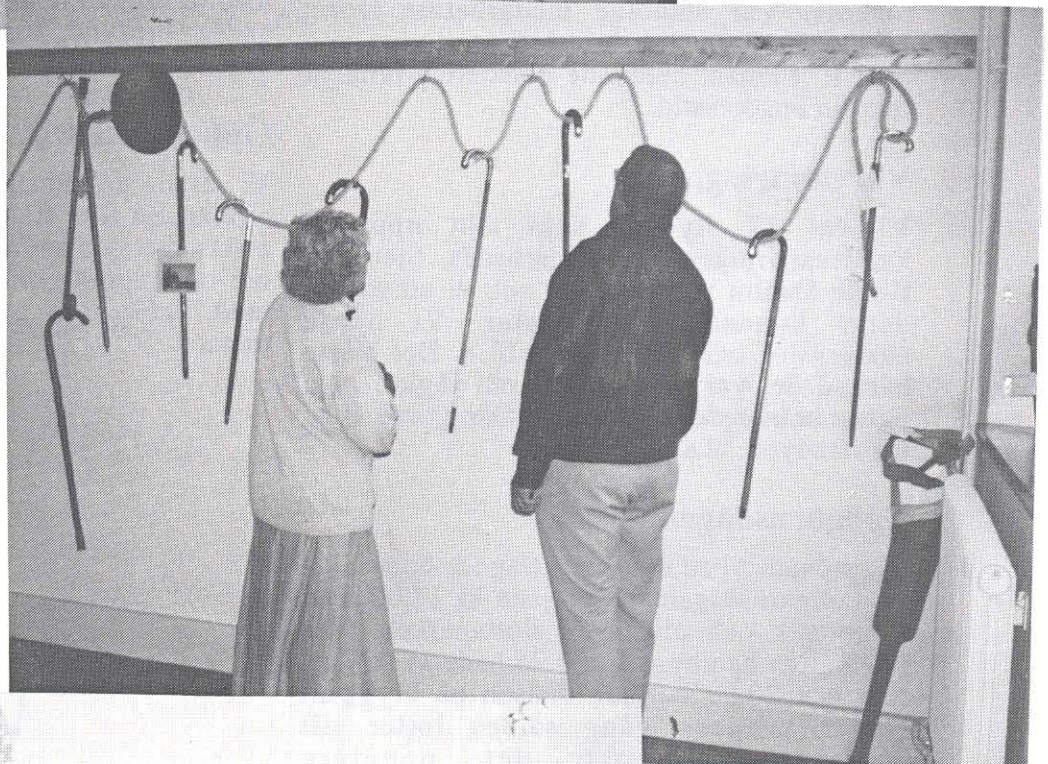
Vill du
skriva och bidra i
nästa årskronika?
Hör av dig snarast
till red. Kommittén.

Kassan räknas.
Faye Heinonen redovisar Hembyggsdagens kassa för kassören Walter Andersson.
Det gick ihop!!

Käpprakt.
Louise Thor och Torsten Eriksson beundrar käpparna på hembyggsdagens utställning. Obs! benprotesen till höger.

Klädparad .
Från vänster :
K.E. Andersson i frack,
K. Davidsson i Mörkö-
dräkt, Ulla Tranhammar
i Tullgarnsdräkten,
Vera Gustavsson i
Hölödräkten,
Anna Lisa Drevinger
i Tullgarnsdräkten,
Maj Peterson i Mörkö-
dräkt och A. Davidsson
i jockett.

HÖLÖ-MÖRKÖ HEMBYGDSFÖRENING

RESULTATRÄKNING 1994

INKOMSTER	Kronor	Förra året
Medlemsavgifter	15,890	14,420
Bidrag	15,384	18,484
Tullgarnsdag och Hembygdsdag	2,382	480
Sålda skrifter och kartor	1,308	2,590
Sålda broscher	900	-
Ränta	433	664
	<u>36,297</u>	<u>36,638</u>
UTGIFTER		
Årskrönika	7,388	7,310
Vagnrenovering	6,325	-
Kuvert och brevpapper	4,476	-
Förbundsavgifter	3,615	3,250
Porto	3,471	2,157
Administration	1,992	2,397
Möten	1,869	1,423
Inventarier	1,694	4,680
Dokumentation	1,679	3,634
Försäkringar	1,541	1,463
Telefon	1,356	1,195
Vykort	1,200	-
Kostnadsersättningar	1,000	1,500
Utbildning	975	-
Uppvaktningar	915	1,069
Diverse	291	2,950
	<u>39,786</u>	<u>33,028</u>
ÅRETS UNDERSKOTT	<u>-3,489</u>	<u>+3,610</u>

BALANSRÄKNING DEN 31 DECEMBER 1994

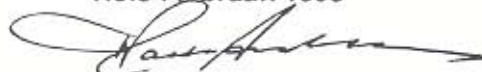
TILLGÅNGAR

Fordringar	4,118.20
Postgiro	28,987.10
Årets underskott	3,489.40
SUMMA	<u>36,594.70</u>

SKULDER OCH EGET KAPITAL

Skulder	681.33
Ingående kapital	35,913.37
SUMMA	<u>36,594.70</u>

Hölo i februari 1995

Walter Andersson

Revisionsberättelse

Undertecknade som valts till revisorer i Hölö-Mörkö Hembygdsförening får härmed avge följande berättelse över föreningens förvaltning under tiden 1/1 - 31/12 1994.

För fullgörande av vårt uppdrag har vi genomgått föreningens kassabok, granskat inbetalningar och utbetalningar, kontrollerat föreningens postgiro samt tagit del av protokoll.

Efter årets underskott på kr. 3,489 uppgår föreningens behållna förmögenhet till kr. 32,424.

Den av oss företagna revisionen har inte givit anledning till anmärkning, varför vi tillstyrker att styrelsen beviljas full ansvarsfrihet.

Hölö den 950301

Bertil Gustavsson
Revisor

Lars Eriksson
Revisor

Klass 5 & 6 Kyrkskolan 1943

Bakre raden :

Gun Karlsson, Lund Valåker
 Doris Johansson, Näsvreten
 Rut Burkhalter, Valåker
 Eva Hurtig, Nackunga
 Axel Wennerfors,
 Margot Eriksson, Tullgarn
 Gunborg Nilsson, Hemsta
 Ann-Marie Walter, Nackunga
 Aina Jansson, Gullberga

Mittan :

Roland Segerhjelm, Åbykvarn
 Gunnar Andersson, Hagsta Wreta
 Karl-Gustav Hallblom, Kjulsta
 Harriet Bolin, Charlottenborg
 Maj Gustavsson, L:a Åby
 Birger Karlsson, Målsborg
 Bertil Karlsson, Stav
 Sven Delblanc, Fagerlund(a)

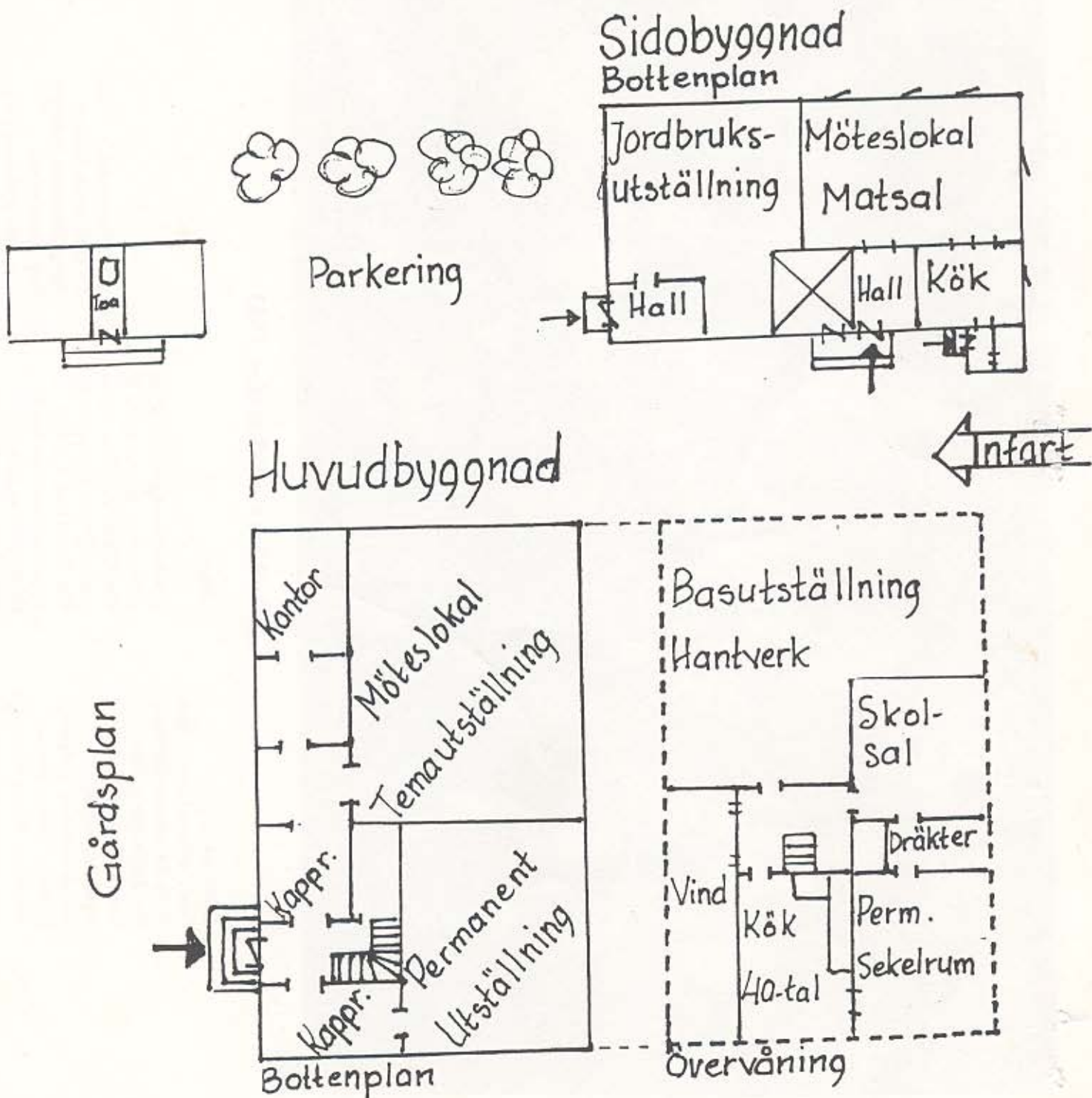
Nedre :

Göran Andersson, S : a Åby
 Bertil Eriksson, Skilleby
 Bengt Johansson, Tullgarn
 Stig Karlsson, Stav
 Lars-Olov Eriksson, Tullgarn
 Lennart Jansson, Tullgarn

Kyrk-skolan

1994

Dessa lokaler har sedan 20 år tillbaka utnyttjats av Höb-Mörkö Hembygdsförening